

HOTARUL

LITERAR — CULTURAL — ARTISTIC

ANUL V. Nr. 5

A R A D

Maiu 1938

† OCTAVIAN GOGA

Sufletul țării a tresărit, întinderile dintre Tisa și Nistru s'au cutremurat, Oltul și-a oprit o clipă apele în loc!... De pe cea mai înaltă culme se prăvălea cel mai frumos brad!

»Cântărețul pătimirii noastre« înceta să mai fie om, lumina ochilor lui și agerimea minții mutându-și strălucirea în lumea stelelor, ca să aprindă ocolo cea mai luminoasă dintre stele!

Octavian Goga, care s'a rugat odată atât de frumos:

BCU Cluj / Central University Library Cluj
*„Alungă patimile mele,
Pe veci strigarea lor o frânge
și de durerea altor inimi
Invață-mă pe mine-a plânge“.*

nu mai este!

Sufletu-i atât de sbuciumat, în lupta din care-și croise o adevărată credință, era prea uzat, pentru a mai putea da vlagă trupului aflat în preajma celor 60 de ani! Prea arsese intens, prea se hărțuise cu himerile, prea crezuse într'un ideal rupt din lumea basmelor!

Feciorul lui popa Iosif, din hățisurile Rășinarilor, tânjea de-un »dor neîmplinit« și simțea bine că sufletu-i nu se va reda văzduhului, nainte de-ași vedea visul prefăcut în literă și Lege!

Faptele mari se măsoară după cei ce le-au săvârșit și pentru fapta în numele căreia Octavian Goga a fost investit prim-ministru al țării, s'a făcut cea mai potrivită alegere. Octavian Goga a fost alesul între aleși, să croiască drum nou istoriei românești, căci el fusese acela care cu mai bine de două decenii în urmă scria cu litere de foc:

*„Eu din oastea mare nu-s decât solia,
Ucenic cucernic ce vestesc cuvântul,
Nu-s decât un fulger, smuls din vijelia
Ce-a încins în sânu-i milostiv pământul.“*

După cum proorocise dezrobirea Ardealului, la fel scruta viitorul, socotindu-se doar cel dintâi fulger, în vijelia pe care-o trăim azi.

E fulgerul despicător de ceruri, e cuvântul care deschidea cartea noiei istorii românești, așa cum a început să fie scrisă din Ianuarie acest an.

* * *

Lira poetului încetase de mult să mai cânte, cuvintele noului său crez nu mai puteau încăpea în forme poetice. Accentele din »Cântece fără țară«, prevesteau oboseala ritmului; în ele se întrezărea anemie-rea peeziei, ca să ne indice o nouă forță, de data asta a verbului tare. Pe soclul monumental al măreței operei poetice, se înălța masiv omul vorbelor așternute în faze lapidare, creștea involburătorul de glorie, în slujba unui ideal național și naționalist!

De data asta Octavian Goga vedea iobagi nu numai în Ardealul atât de drag lui, ci în tot cuprinsul țării, întregită prin jertfă românească. Și această jertfă era prea mare, ca în numele ei să se vorbească în fraze dantelate, în strofe cu o anumită cadență poetică. Dreptate pentru această jertfă trebuia cerută cu voce de tunet, cu gesturi asemenea despicătorilor de munți, cu fapte necunoscute încă de om!

Și tunetul vorbelor lui a ajuns acolo, unde un gest regal l-a învestit ctitorul unui crez politic, peste care nu se mai poate trece!

În clipa în care peste albastrul cerului din ochii lui s'a lăsat perdeaua unor nori, fără putere de destrămare, sufletul țării a lăcrimat și peste întinderile dintre Tisa și Nistru a trecut fiorul unei morți princiare: dincolo de văzduhurile vieții trecea prințul poeziei românești, regele neîncoronat al verbului strigat răspicat, muntele de energie, care reușise în sfârșit să răstoarne o tradiție falsă, spre a întrona în locu-i tradiția adevărată: România a Românilor!

În fața morții lui Octavian Goga, »Hotarul« își închide, o clipă, îndoliat paginile, rugându-se pentru odihna celui mai ales dintre fiii Ardealului, din vijelia slovelor căruia mulți dintre noi ne-am involburat mințile în preajma războiului de întregirea Neamului.

Al. Negură

OCTAVIAN GOGA

S-a prăbușit un munte.
Fulgerător, sec !

Ecoul produs de neașteptata catastrofă ne-a tăiat respirația.

Octavian Goga a murit! O țară întreagă l-a prohodit. Toată nația românească l-a plâns cu lacrimi sincere de admirație și recunoștință. Generații după generații îl vor slăvi pe cel mai de seamă cântăreț al mării noastre epopei, pe luptătorul neobosit al ideii naționale, pe marele și iluminatul precursor al consolidării unității noastre etnice.

...De câteva zile feciorul preotului din Rășinari Sibului își doarme somnul

de veci în apropierea teiului ce adumbrește mormântul feciorului căminarului Eminovici din Ipoteștii Botoșanilor.

Două morminte: doi vizionari. doi luptători.

Prin cei mai vrednici reprezentanți ai lor, sensibilitatea moldovenească și voinicia trează a Ardealului luptător, după ce au ridicat în slavă spiritualitatea nației, cuceresc prin pioase locuri de pelerinaj pământul atât de bântuit până mai eri de cosmopolitism al Capitalei Țării întregite..

*

Octavian Goga s-a născut la 1 Aprilie 1881 în Rășinari, sat muntos de margineni din apropierea Sibiului.

Tatăl poetului, preot; mama sa, fiică de preot. Tatăl, admirabil poet-vestitor, vioi, om sfătos, cu vorba colorată; mama, înzestrată cu o frumoasă cultură germană, ține conferințe, publică versuri în »Familia« lui Vulcan, de pe la 1880. Tatăl, era originar din Crăciunel, un sat de șes din județul Târnava-mică. Acolo avea o mică moșioară unde poetul își petrecea vara printre muncitorii de pământ, iobagi abia liberați de 30—40 ani. De-aci dela Crăciunel își are obârșia inspirația social rurală a poetului (*Clăcașii*). Rășinariii sunt un sat de munte. La munte omul este mai aspru, mai îndrăzneț,.. De-aci, luptătorul.

»In opera lui Goga — scrie Bogdau-Duică — respiră și șesul
»și muntele ardelenesc, cu toată viața plugărească, oerească
»și popească a Ardealului«.

Din acest punct de vedere Goga este complect regionalist, — dar un regionalism care nu supără pe nimeni pentrucă este pur literar; pe drumul acesta se întâlnește cu regionalismul admirabilului moldovean Ion Creangă.

Goga a învățat mai întâi la școala ungurească din Sibiu, dar și-a sfârșit cursul secundar la liceul românesc din Brașov. La 15 ani publică versuri în »Tribuna« din Sibiu și în »Familia« dela Oradea. Studiile universitare le începe la Buda-Pesta și le sfârșește la Berlin. La Buda-Pesta a obținut și titlul de candidat de profesor în filologia clasică, titlu care explică într'ooarecare măsură admirabila ținută literară a tuturor scrierilor poetului.

La Budapesta scoate împreună cu Oct. Tăslăuanu și sub direcțiunea lui Al. Ciura, »Lucafărul«, în 1902. După câteva numere dela apariție, conducătorul spiritual al revistei devine Goga.

La Budapesta și-n editura »Lucafărul«-ui scoate Oct. Goga prima ediție a celui dintâi volum pe »Poezii«, în 1905. In doi ani se mai trag încă două ediții ale aceluiaș volum, la București, — fapt cu totul neobișnuit în manifestările literare de acum 30 de ani. E bine să menționăm că la această uimitoare răspândire a operei a contribuit și admirabilul raport prin care cântăritul și parcimoniosul critic Titu Maiorescu a prezentat Academiei spre premiere volumul de »Poezii« al poetului. O a două și imediată consacrare îi vine din partea »Astrei« din Sibiu, care îl alege secretar literar.

La 1 Ianuarie 1907, Oct. Goga scoate »Țara noastră« revistă de luptă literară, socială și politică. In primul articol al revistei, intitulat: »către cărturarii noștri« își pune tot sufletul de poet în a îndemna pe scriitorii ardeleni la luptă pentru ridicarea și luminarea poporului.

In timpul neutralității (1914—1916) Goga a fost unul dintre cei mai neobosiți agitatori — alături de N. Pilipescu, Take Ionescu, B. Delavrancea, și de părintele Vasile Lucaciu — pentru intrarea României în ac-

țiune. A scos »Țara noastră« la București, cu colaborarea grupului de refugiați ardeleni, — și volumul atât de sugestiv ca titlul: »Cântece fără Țară«.

La 30 Mai 1923, într'o ședință solemnă prezidată de Regele Ferdinand, Oct. Goga își citește discursul de recepție în Academia Română, vorbind despre viața și opera predecesorului său George Coșbuc.

În 1924 i s'a decernat premiul național pentru poezie — Este, poate, singura dată când rostul acestui premiu »național« s'a identificat cu structura operei premiate.

*

Poezia lui Octavian Goga are două aspecte: unul istoric, oglindit în paginile epocii sale, altul estetic. Cel istoric, crează poetului un fel de regalitate literară în felul acelei regalități pe care a deținut-o cândva V. Alecsandri. Unii critici și cercetători susțin că ideologia poetică a lui Oct. Goga predomină întreaga decada 1906—1916 prin spiritul ei social și iredent național. De fapt, cu excepția scurtei epoci a răscoalelor din 1907, tot ce s'a creat în spiritul public al României, dela expoziția jubilară din 1906 și până în ziua intrării noastre în acțiune, din 1916, nu s'a creiat decât în concordanță cu năzuințele exprimate în versurile sale de poetul »pătimirii noastre« și având ca finalitate visul neîmplinit. Evident, nu poetul a creiat această atmosferă; el însă, făcându-se ecoul ei, a difuzat-o și a potențat-o.

Cu împlinirea visului, adică în realitatea politică de azi, preocupările epocii 1906—1916 au dispărut și, odată cu ele, a dispărut și actualitatea acelor poezii ale lui Goga care n'aveau ca sprijin decât această finalitate. Dar dacă s'au șters din actualitate, nu însemnează că însăși creațiunea poetică poate să fie nimicită — după cum nu va putea nimeni, în veci de veci, să nimicească sau să ignoreze epoca pe care această creațiune poetică a sensibilizat-o în valori lirice dându-i plastica versului și culoarea verbului înaripat.

Aspectul estetic al poeziilor lui Goga îl vede critica în exprimarea specificului vieții rurale ardelenesti.

În poezia lui Goga întâlnim toată vjața satului ardelean, zugrăvită în figurile lui reprezentative: tatăl și mama — nucleul familiar, — apoi preotul, dascălul, cantorul — vecinul, crășmarul și crășmărița, țiganul lăutar, ciobanul și chiar veneticul Barbă-putredă cu soția lui Ida. Este întreaga frescă a acestui cuib de viață românească pe care o schițase idilic și idealizată George Coșbuc, și pe care abia în urmă, îndată după războiu, a săpat-o complex și dinamic în valori epice, Liviu Rebreanu în masivul său »Ion«.

*

Octavian Goga este un scriitor care și-a afirmat vocația dela primele sale manifestări. Considerându-se el însuși ca o expresie a colec-

tivității ardelenе »și-a schițat misiunea socială în mod apostolic« (E. Lovinescu). Poetul pleacă dela țaran — pe care îl vede nu decorativ, ca Alecsandri, ci conștient de rolul său social în rosturile nației căreia îi aparține, — mobilizează natura — codrul, apa, etc. — ia drept mag pe dascălul din strănă, îl pune pe Laie Chioru să interpreteze durerile mulțimii în fața lui Dumnezeu — și pornește la luptă. Chiar iubirea lui personală o pune în slujba fericirii naționale și sociale.

Consecvent acestei apostolice misiuni, nu trebuie să mai mire pe nimeni că din toate manifestările activității lui, din cele patru volume de poezie lirică, din teatru, din publicistică, oratorie, politică — din toate și prin toate respiră în primul rând conștiința solidarității naționale. — Privit prin prisma acestei deslănțuirii de forțe individuale, consecvente și convergente, Octavian Goga este și va rămâne, ca și Mihail Kogălniceanu, integrat în spiritul epocii sale, îndrumător și luptător, profet și realizator. — Nu vaerul umanității, ci durerea înăbușită a nației sale a căutat, a vrut și a isbutit s'o exprime Octavian Goga. Din acest punct de vedere pentru noi poetul este mai uman decât toți umanitariștii din lume. Și dacă pentru noi faptul are valoare emotivă și estetică, — poetul nici n'a cerut mai mult.

*

Insemnătate istorică? Valoare estetică? Acum o sută și ceva de ani, Vasile Cârlova murea la 22 de ani fără să lase posterității decât cinci bucăți în versuri dintre care două, un marș al oștirii române și o odă elegiacă închinată ruinelor Târgoviștei, aveau cuprins patriotic. Ele ni-au fost transmise din generație în generație și cu ele istoria literaturii române a păstrat numele lui V. Cârlova, legat de evenimentele de acum o sută de ani...

Dar Vasile Cârlova e prea legat de noi. Să luăm un exemplu din afară. În luptele duse pentru trezirea și liberarea statelor germane de sub stăpânirea napoleoniană, unul dintre aezii redeșteptării naționale germane a fost Teodor Körner, un tânăr care, ca și Cârlova al nostru, moare tot la 22 de ani, în luptele date în 1913 pe malurile Rinului. Iată dar un poet național care a trecut încă demult și departe granițele țării sale.

Facem aceste incursiuni în istoria literară română și străină fără să stăruim asupra valorii universal *omenești* pe care Octavian Goga o exprimă, ca sentiment exteriorizat plastic în atâtea dintre creațiunile sale. Ar fi suficient să amintim sentimentul unanim al înstrăinării copilului de părinți (*»Bătrâni«*), sau sentimentul de discretă tristețe al singurătății (*»Toamna«*), sau procesul psihologic — deci universal — al creațiunii artistice (*»Așteptare«*, *»Meșterul Manole«*).

*

Octavian Goga este un creiator de metafore sugestive și un artist al verbului. În afară de primul volum de versuri intitulat simplu și

modest »Poezii« — deși autorul ar fi vrut să le întituleze »Acasă«, cum singur ne mărturisește mai târziu (*Mărturisiri literare*), iată titlurile celorlalte trei volume: »Ne cheamă pământul...« — adică mistică socială, — »Din umbra zidurilor«, sau »Cântece fără țară« — adică mistică națională; sau titlurile operelor dramatice: »Domnul Notar« »Meșterul Manole«. Sau titlurile sugestive ale volumelor de proză politică: »Insemnările unui trecător«, »Mustul care fierbe« (ce admirabilă caracterizare a frământărilor tineretului unei epoci!) »Precursorii«... La toate, îndărătul titlului există și altceva și anume; intenția autorului de a sugera o atitudine, un proces în curgere, de a prinde o atmosferă...

În ceea ce privește energia ritmul interior al versului, cunoscătorii liricei maghiare sunt de părere că Oct. Goga aduce câteceva din structura acestei poezii, fiind mai cu deosebire influențat de apostolul luptător pentru libertate Petöffi, de posomoritul Madács, autorul »Tragediei omului« pe care Goga a transpus-o atât de artistic în limba maternă și, în zgrăvirea vieții țărănești, de Micksáth.

Artist al graiului românesc, Octavian Goga are un vocabular întocmit dintr'un foarte original și armonios amestec de grai poporan și de lexic bisericesc, peste care se așterne o pânză fină de arhaisme cronicești...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În sumare și incomplete trăsături, acesta este Octavian Goga poetul, vizionarul, profetul — așa cum l-am văzut și mai ales cum l-am simțit noi — în cei aproape treizeci de ani cât ne-a hărăzit soarta să-i fim contemporani și să-l urmărim zi de zi în tot ce a simțit și exprimat acest mare fiu al neamului.

Pentru a-i completa portretul și a-i desăvârși modesta noastră caracterizare — pe care timpul, singur, va fi în măsură s'o realizeze în adevăratele și justele ei contururi, — vom încerca într'un număr viitor al *Hotarului* să vorbim despre publicistul Octavian Goga, luptătorul pentru unitatea etnică, marele orator și precursorul ideii naționale în splendida ei evoluție de după realizarea »visului neîmplinit«. Pentru că, e necesar să se știe: Octavian Goga a formulat, înaintea generației studențești din 1922—1923, crezul naționalist al tineretului de astăzi.

Al. Constantinéscu

tare

In noaptea asta m'am bătut cu Volbură-Împărat. Și m'a trântit. Și mi-a furat razele de soare...

Mai eri, aveam și eu împărăție. Eram împăratul meu! Și împărăția mea era de lumină... și fără hotar... Aveam și supuși: visurile mele aveau aripi. Dintr'o fâlfâire eram în spațiile de eter... Pe-acolo m'am înfrățit eu cu serafimii...

Azi aripa visului e frântă... și visul se târește...

Câteodată, colindam lumea stelelor. Și stelele umblau să mă îmbete... și luna să mă scalde în poleiu, când descindeam în teleaga cerului. Da! Împărăția mea era eden. Și noaptea n'a putut să o cunoască. Dimineața ei era copilăria. Și copilăria era alintată și fermecată de ciripitul păsărelelor. Și cărările ei erau verzi și pline de flori...

Dar totuși, în edenul meu, într'un colțișor, parcă auziam câteodată o cucuvae... Cânta pentru destine... Și atunci mă fulgerau înfiorările...

Acum îi înțeleg cântecul. Și știi de ce odată cucul a prins să-mi cânte din spate... Pentrucă trebuia să înopteze... Și peste inserare aveau să croncăne corbi...

Astăzi știi de ce pe cărări frunzele sunt ucise... și florile sunt ofilite... și gândurile mele sunt mătrăgună.

Fiindcă se povestea. Și prin povestire îl anunțau pe Volbură-Împărat. Volbură-Împărat a venit... de-acolo, din fundul de întunec al zării, din coclaur de funingine... a venit cu bruma și cu materia... El e împăratul materiei și umblă să sfâșie sufletul... Lui nu i te poți opune... Il poți numai accepta. Altfel, înseamnă a risca... a risca »viața«...

...Și pe cât de însinuat și neașteptat a venit, tot așa de nerăbdător a fost în a mă izbi... Mi-a cerut — nici mai mult, nici mai puțin — decât să-i ofer materia, lutul, pentrucă îi aparține lui.

Altfel, îmi va răpi razele de soare și pe frunte îmi va așeza coroană de spini... Și îmi reproșă că la mine în împărăție nu am considerato și nu i-am dat întâietatea cuvenită acestei materii. Și că pentru aceasta voiu îndura penalitățile destinului.

Însă, el nu știa și nu voia să știe că nu sânt eu de vină... Că eu dintru începutul începutului sânt numai suflare... El voia lutul... Și pentru lut m'a osândit...

Da! M'a osândit. Pentrucă era mai tare... El venea ca împărat al materiei, ori în apele materiei eu nu știu vâsli... Aripele mele nu știau fâlfâi decât prin văzduh... spre ceruri...

Eu nu știam să mă lupt decât în înalțuri, în luptă dreaptă și cinstită. El, vicleanul, și-a adus cu el întunecimile... și a venit ca o reptilă, învăluit în brumă și promoroacă. Cu ele mi-a furat razele de soare... Și cerurile, mai eri de cleștar de azur, mi le a împoșcat cu smoală și cu șgură... Deaceea cerurile îmi oglindesc azi în suflet melancolia... Deaceea fruntea mea e azi rece... Și eu sânt împăratul suferinții...

...Dar, nu! Eu niciodată n'o să fiu un disperat... nici un învins... Și n'o să clocotesc în vulcan de ură... Pentrucă eu sânt îngemănat din veac cu șerafimii...

Cu Volbură-Impărat și cu ciracii lui — cari sunt mulți, mulți și argățoși — m'am încleștat în luptă... Simt că puterile mă părăsesc... dar totuși mă opintesc, pentrucă mai am în suflet imaginea soarelui în amurgire... Însă mă simt așa de stingher și izolat în colțul meu de svărcolire!... Pasăre rănită pe drumul »vieții«... numai șperanța nu m'a părășit... și moralul...

...Simt cum picură'n mine însăngerarea, văd cum se înalță o cruce, dar știu că după calvar o să urmeze și **Invierea**... Și-atunci tronul meu va fi recâștigat... acolo, deadreapta...

Atunci, mă voiu trezi din letargie... din încleștare... din toamnă... atunci o să am iar aripi... O, sufletul!...

Octomrvie, 1937.

SILVIU HOTĂRANU

NICULAE JIANU:*Primăvară*

Apele primăverii îmi purced peste suflet
 Mânile mi se deschid troiță pentru amurg
 Cerul s'a coborît liniștit și aud
 Pentru iarba cea nouă, lacrimile îngerilor cum curg.

În biserici Maica Domnului plânge
 Când o îmbracă în negru ca pe-o mireasă,
 Stelele se încurcă în sboruri de lilieci
 Bunica astăzi a eșit prima oară din casă.

Când pornesc moșnegii și babele către denii
 Gândurile își lasă urma în drumul jilav
 Primăvara ulițele mișună de vedenii
 Și se fac rugăciuni pentru cerul bolnav.

Apus

Zările ce-au fost fără hotar
 Îmi zidesc poveștile și anii,
 Să-mi gătească trupul de tâlhar
 Pentru rugul negrei spovedanii.

Îmi apune'n ochi albastrul cer
 Stelele și-ascund durerea'n plete,
 Pentru mine drumurile pier
 Și mă ard în lacrimi triste fete.

Când vor bate clopotele 'n zări
 Vor veni să-mi cânte de'ngropare...
 Sub povara anilor ușori
 Voiu cădea cu fruntea către soare...

Intunerec

*Adă-ți tinerețea lângă mine
Pune-mi-o pe suflet ca o floare,
Gândurile toate ți le cheamă
Peste toate tainele să sboare...*

*Să ne-aducă 'n pliscuri apă vie
Pentru anii toți câți am murit
Să ne-aducă cerurile pentru
Stelele din trupul adormit...*

Amintiri

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Uite... am deschis o carte la 'ntâmplare
Într'o dimineață veștedă de sărbătoare
Și a căzut dintre pagini, uitată
O floare de miosotis palidă și uscată.*

*Ca o rugăciune târzie
Mi-a venit în casă trecutul... cine știe
Poate în dimineața asta ai găsit,
Printre atât de multe, chipul meu de copil trudit.*

*Poate lângă chinurile clopotelor citești
Toate scrisorile mele, chinuite povești,
Benea ochilor ți-o trudești să vadă
Taina ce-a murit cândva în livadă...*

*Iată... eu am închis ochii și'ntind
Măinile, crengi uscate, să cuprind
Tot trecutul, și aștept să crească
Trupul tău, dintr'o melodie franțuzească.*

Groparul

S'au dus...

Sunt singur iar, cu crucile și brazii

Și mortul ăsta parc'a fost mai greu...

Mi-e capul turbure și-mi sângeră grumazii...

Decând eram

Copil, mi-au pus casmaua 'n mână

Și săpam

Cu tata câte-o groapă 'n săptămână.

Când a murit,

O groapă ca la morții mari

O noapte 'ntreagă-am plâns și i-am săpat,

Că nu s'a vrut purtat și îngropat

De alți gropari.

Și-apoi — flăcău —

Luam sicriul dintre flori

Și singur îl purtam pe sub copaci,

Cum duci o pâne caldă subțiori.

Și-a tot venit de-atunci

In fiecare zi câte-un sicriu...

Și câte gropi de-atuncea am săpat

Nici nu mai știu...

Mă văd ca tata, negru și amar,

Fecior nu am.

Căci fata ce pe vremuri o iubeam

N'a vrut să-și lege soarta de-un gropar...

Picioarele mi-s slabe și mă dor

Și dacă mor

In noaptea asta, cui să spun

Că vreau o groapă ca la morții mari

Și cine o să-mi poarte trupul greu...?

— In târgul meu

Doar eu și tata ne știam gropari...

N. Jianu

Un caz de conștiință

de MARCEL OBINESCU

Sub abat-jourul verde, conul de lumină inscria tot terenul, pe care se dădeau luptele cumplite și mai lungi de cât războiul de o sută de ani, între creionul roșu al profesoarei și »prostiile« îngrămădite cu ghiotura și cu candoare în tranșeele caetelor de teze. »Dincolo« era pace și între lucruri bună învoire. Cărți legate în pânză »sable«, ca elevele în șorțuri uniforme, intruchipau pe rafturile bibliotecii »o clasă idială« cu eleve ce stau »smirună« și unde nici »musca nu se auzea«. Un șifonier cu oglindă indica disprețul gazdei pentru modernism. Un bust al lui Napoleon în miniatură, precum și grupul Amor și Psiche din alabastru aruncau o notă de sentimentalism — așa precum se și cuvenea, — locuinții unei profesoare. Fotoliile de pluș roș-grenat, aranjate simetric în jurul mesei ovale, ascunsă și ea sub o față de masă de aceeași culoare, dădea interiorului aceeași căldură plăcută, ca îmbujoreala unui obraz tinerească la anumite ocazii neplăcute. Peste tot risipă de fotografii ceia ce dovedea că locatara trăia mai mult în trecut și căuta să-l prelungească chiar peste clipele plăcute ale prezentului.

Doamna Matilda Iovănescu se uită peste ochelari cu acea privire ce vede tot a femeii gospodine, în cameră, apoi spre sobă, încruntă din sprincene, ca în fața unei eleve ce nu știe lecția, și-și strânse cu degete nervoase șalul de lână alb cu rotogoale colorate, peste umerii mici. Avea impresia că soba asta monumentală, ca un altar catolic, nu mai încălzește ca în anii trecuți. Muzica aceea, așa de plăcută ca a motorului; unei mașini ce așteaptă la scară, se transformase acum în torsul unei pisici pe canapelele divanului. Doamna Matilda oftă resemnată, căci nu știa pe spinarea cui să dea vina: a hornarului, a proprietarului sau a depozitarului de lemne, ori a nenorocului ei. Probabil asupra tuturor, căci contra unei femei singure toată lumea se asociază s'o înșele. Gestul acela însă de strângere a șalului, ca o izolare de ceva impur, era îndreptat ca întotdeauna numai contra »ticălosului de Jănică«, căpitan într'un regiment din Basarabia și divorțatul ei soț, pentru că »dacă« n'ar fi săvârșit

anumite păcate, dintre care cel dintâi și cel mai mare era că o înșelase cu toate »putorile«, azi nu mai suferea rigorile scumpetei și vicleniile furnizorilor.

Doamna Matilda își continuă citania. Era la al 17 caiet și mai avea încă 12. S'ar fi putut înregistra toate greșelile, pe care le săvârșise fiecare elevă în această teză de trimestrul al II-lea, după mimica feței Doamnei Matilda. Un »s« uitat la pluralul substantivelor era însemnat printr'o arcuire a buzelor în gestul obișnuit de dispreț. Un »accent grave« în loc de »aigu«, îi adâncea numai cuta din dreapta gurei. O lipsă de acord între subiect și predicat îi încrunta sprincenele ca în vestita mască a războiului, dăltuită de Paciurea. Terminația greșită la un timp al verbelor sau însuși verbul greșit, îi aducea în plus și o lucire a ochilor, ca lumina unui pocnet de pușcă în noaptea unei execuții. Pentru că Doamna Matilda pune deasupra oricărui precept pedagogic, învățarea pe de rost a verbelor neregulate și a conjugărei verbelor ajutatoare.

Corectura continuă cu repetarea aceluiaș semn pe fața încălzită de lumina în penumbră a lămpii cu petrol. Din când în când, o subliniere îndesată cu creionul roșu și murmurarea unor nume din regnul animal, erau singurele supape de eșapare a unei mâini reținute contra infrafracțiilor celor mai elementare reguli gramaticale și sintactice.

Mai rămăseșe încă două trei caiete. O nouă privire ucigătoare cătră soba pensionară și o repetare a strângerei șalului, de data aceasta fără oftatul de rigoare, arătau nerăbdarea de a isprăvi cu această corvoadă didactică. Luă caietul următor cu acele gesturi, ce ajung să caracterizeze profesiunea și chiar specialitatea în profesiune a fiecărui individ. Il deschise grăbită și nici odată ca acum, nu se dovedi mai adevărată zicala: graba strică treaba, pentru că dintre foile caietului cu învelitori bleumarine, generalizate pe toată țara, pentru trimestriala apreciere a științei școlărești, răsări un colț de hârtie. »O fițuică« ar fi scripit ca un chibrit, gândul oricui profesor. Doamna Matilda era prea profesoară ca să facă excepție. Cu mâini înfrigurate o luă și o despătură:

Lili scump vieții mele, te-am așteptat ca'n totdeauna... — »Cei asta frate«, izbucni furtunos doamna Matilda, care deși profesoară era o femeie ponderată și nu vorbea fără motiv niciodată singură. Își strânse șalul cu gesturi înfrigurate, se cuibări mai bine în fotoliul cu pluș roșu și o luă dela capăt:

Lili scump vieții mele

Te-am așteptat ca 'ntotdeauna pe aceeaș bancă, pe aceeaș alee și cu acelaș dor. Și iarăși n'ai venit. Părerile de rău s'au amestecat cu fiecare frunză îngălbenită ce cădea în jurul meu și cu fiecare ceas ce trecea fără să vie. Ca frunza, ce ți-a furat blondul părului tău, așa îmi sim-

țiam inima mea, căzută în noroiul aleiei și călcată în picioare. Lili scump al vieții mele, am făcut din tine o zee și prea dureros simt pasul tău călcând cu nepăsare peste inima mea căzută în calea ta. E toamnă și peste iubirea mea, prea devreme au început să ningă fulgii deziluziilor. N'ai înțeles niciodată o iubire care te înalța ca o rugăciune și destinul își va desăvârși sortii și pentru iubirea mea și pentru viața mea.

Ca 'n totdeauna și pentru totdeauna iubitul tău

Fănică

Lucirile din ochii Doamnei Matilda se succedau ca artificiile într-o noapte de primire oficială a unui demnitar strein. Apoi o palmă trântită cu isgomot peste suferințele tânărului Fănică, prefață isbunirea verbală a reacțiunii didactice.

— »Ei poftim! Mi-ai văzut nerușinata cu ce umblă. «Lili scump al vieții mele și întâlniri pe aceeaș bancă și pe aceeaș aleie și-mi scrie »alle-raș« și »pue j'irasse«. Ei lasă că îi arăt eu ei... și furioasă Doamna Matilda sări din fotoliu și din trei pași ajunse la ușă și deacolo în acelaș ritm și pe acelaș drum se întoarce înapoi. Furia era așa de mare, încât nu știa ce să facă. Bătu cu pumnul în masă, scandând vorbele ca o odă de Horațiu: «Am să-i arăt eu ticăloasei. Puse repede capacul pe o călămară, care din cauza cutremurului declanșat de furiile pumnului, se rostogolise pe masă, — »Ei poftim! cu ce umblă ticăloasele astea. Dragoste! Astea le trebuie.«

Își puse energic mâinile în șolduri. Șalul uitat îi alunecă pe umeri și cu un gest brusc îl aruncă pe masă. Nu-i mai era frig.

Era prea tulburată, ca să poată judeca rece faptul acesta, care întrecea prin impertinență, chiar răsvrătirea lui Lucifer. Pentru prima oară i se întâmpla ei, cunoscută ca cea mai severă profesoară pe întreaga regiune inspectorală, o »obraznicie ca asta«. Știa că fata n'a făcut-o intenționat, dar dacă a ajuns în așa hal de neglijență, atunci își poate închipi orișicine în ce destrăbălare morală a ajuns. Și cum să nu ajungă când Doamnei Popazu i se suie fete în cap. »Asta-i directoare?« Și deodată ca un deputat ce-ar întrerupe un discurs ministerial, doamna Matilda izbucni:

— »Ei acum să te vedem madam Po-pa-zu ce ai să-mi mai răspunzi? Mai scuză fetele acum, dacă-ți dă mâna. Uite unde merge îngăduința. O să urle orașul... și gazetele...

Și cursul gândurilor îi infierbântă imaginația, Toate cucoanele, din toate sindrofiile acestui târg, vor comenta întâmplarea, înflorind-o. Gazetele o vor difuza în întreaga țară. Ce-ar fi să trimeată scrisoarea la Minister cu adausul; »Vă înaintez Onorat Domnule Minister, o dovadă despre stadiul în care a ajuns moralitatea elevelor dela Liceul de fete Doamna Chiajna de când e condus de către Doamna Eleonora Popazu.«

Pe cel mai teribil inspector o să-l trimeată. Ah! ce mai scandal o să fie!!! Și o bucurie drăcească îi aprinse fața. Nemulțumiri acumulate de ani îndelungați, de divergență de păreri și atitudini, dar mai ales din ofensa ce i s'a dus trecându-se peste ea și drepturile ei, la numirea de directoare a doamnei Popazu, răbufneau acum, ca acele gheizere interminente, cu o vioiciune neașteptată. Fantezia îi lucra acum cu o repeziciune de îndrăgostită. Se opri din mers și se așeză din nou în fotoliu, sa să savureze o anticipată satisfacție. Revedea toată scena, Inspectorul cu sprâncenele stufoase și cu aierul de inchizitor, ce-il dădeau mustețile-i mari și groase, va asculta încruntat pe scaunul din capul mesei. Iar Doamna Popazu va vorbi de sigur de principiile ei educative bazate pe apropierea »dintre bancă și catedră«, va asigura că acesta-i un caz izolat și la urmă va izbucni în plâns, »că toată lumea o invidiază și că și asta au ticluit-o dușmanii ei. Dar astea nu vor prinde. Il cunoaște dar pe inspector. Mână de fer.

Numai satisfacția asta ar dori s'o mai aibă. Să-și recunoască directoarea greșala și să-i adopte principiile ei educative: severitate și dreptate fără îngăduință, și respectarea regulamentelor școlare. Directoratul n'ar vrea să i-l ia. Nu pentru ea, deși o merita din plin, ci pentru copiii ei. Că-s destui de drăguți și deștepți, deși seamănă cu »dânsa«. Ea e singură și — Dumnezeu e martor — cu toate că după merite și după dreptate ei i s'ar cuveni această cinste — nu se gândește la una ca asta. Ii e mai dragă liniștea și odăița ei. Cu lucrșoarele ei. Ș'apoi n'are nici o protecție. Asta e. Ce să ne mai ascundem după deget, doar știe toată lumea, că doamna Popazu, dacă n'ar avea pe fratele ei generalul, care e cumnat cu secretarul general al Ministerului Educației Naționale, n'ar fi pupat directoratul. Ei! — și aci un oftat lung și din tot sufletul sublinie o remușcare ce prea adesea își ridica degetul ei acuzator — dacă ar fi ascultat pe mamă-sa și s'ar fi măritat după Fălticeanu, care azi e inspector la Finanțe, azi era și ea cineva. Dar de! dragostea pârda!nică. I-a trebuit Jănică ăsta, care i-a amărât zilele și a îmbătrânit-o înainte de vreme. Și i-a stricat și viitorul.

Și când te gândești că și Jănică pe vremea când era studentă... Da era la litere în anul al III-lea când l-a cunoscut. Era locotinent la vânători. Ce chipeș ofițer era. Toate fetele mureau după el. D'apoi cucoanele!? Că era un crai... și jumătate. Câte nu se povesteau despre aventurile lui numai din orașul... »în care plouă de trei ori pe săptămână«, cum îi plăcea lui să parodieze viața tăcutului Bacău. Cât a umblat după ea și câte declarații înfocate nu i-a făcut. Și ei îi plăcea de el. Încă mult de tot. Ei! ce proaste sunt fetele. O încântau toate minciunile frumoase pe care le învăța de sigur de undeva, pe urmă a văzut ce găunos era.... Și cât i-au spus și tat-său și mamă-sa Dumnezeu să-i

ierțe: »Tildo dragă, nu-l asculta, că-i un stricat. O să-ți mănânce viața și zestrea și o să te înșele cu toate sdrențele din oraș«.

Auzise și ea de isprăvile lui. Odată era să-l prindă farmacistul la nevastă-sa și a sărit de sus dela etaj, tocmai în spinarea sergentului, așa desbrăcat cum era. Ce scandal a fost. Că l-a dus la secție și s'a aflat imediat în tot orașul. Cât s'a vorbit de chestia asta. Dar atunci când s'a îmbătat și a tras la tir cu revolverul în firmele de pe strada mare. Și câte n'o mai fi făcut, de care nici n'a auzit și totuși l'a iubit ș'asa ca o nebună. Ba încă a și fugit cu el. Cum să nu fugă — se scuză ea oarecum retrospectiv — dacă vroia să se 'mpuște. Doar i-a scris... Ah! scri-soarea aceia... odată o știa pe derost...: Tildo scump și soarele vieții mele. Dragostea mea aprinsă s'a lovit ca de o stâncă de...« ...ei! cum dracu e mai departe. Am uitat-o și eu«... Și după ce-și frământă puțin capul, se duse la șifonier, de unde scoase o besactea — besacteaua bunicii — și ea a suferit sărmana după bunicul ștregar și cartofor — de sigur cu ea seamăn... sărmana bunicuță. Scoase de acolo, după ce-și șterse o lacrimă trădătoare, o scrisoare roză, pe care o mai păstra în ciuda tuturor întâmplărilor trecute. Se reasează în fotoliu și citi cu glas tremurat ca pe o biblie:

Tildo scump și soarele vieții mele,

Dragostea mea aprinsă s'a lovit ca de o stâncă de granit de inima ta rece. De ce respingi o inimă, care numai pentru tine bate și numai pentru tine vrea să-și închine tot restul vieții? De ce mă respingi? Nu crezi că suferințele ce mi-au impus purtarea și supărarea ta, întrec puterile mele? De ce mă forțezi să săvârșesc gesturi, cari o să te urmărească toată viața?

Pentru mine viața nu mai are nici un rost fără tine. Drumul vieții mele se sfârșește acum în pragul casei tale. Dacă nici la scrisoarea asta nu-mi răspunzi, mă voi impușca în fața ta.

O dovadă de marea mea iubire se mai poate?

Al tău care-ți va fi credincios până la mormânt

Jănică.

Credincios până la mormânt! Poate o lună, două. Cine știe când a început s'o înșele. Poate nici el n'ar mai ști acum... Așa prostesc toți bărbații pe fetele fără experiențe, și credule. Și tâmpita asta de Fili-peasca, de sigur că îl crede și ea pe Fănică al ei. Ei, sāraca, cine știe ce desiluzii o pasc și pe ea. Ca pe noi toate! (Toate sub înțelegea întreaga feminitate a omenirii). Ar trebui cineva să-i deschidă ochii prostuței ăștia, deși nici acum nu știe pe »avoir« cum trebuie.

Și pe încetul o milă de soră mai mare și cu experiență, o cuprinse pentru prostituța ei de elevă, care prefera șoptitul viclean al epistolelor de amor, în locul sfaturilor și preceptelor pedagogiei oficiale. Ca toate

celelalte. (Aici de sigur se cuprinde și ea și toate celelalte »surori« de totdeauna). Ce se va alege cu ea? Revedea aceeași poveste, cu oarecare variații a propriei ei vieți, repetată în lacrimi și suferinți de această Lili neexperimentată și prostuță. Asta mai da vreme. Altele mai târziu. Toate vor trebui să cunoască această tristă experierență a vieții: prima dragoste. O experiență pe care nici o pedagogie n'a studiat-o și pentru care experimentatorii n'au nici o pregătire și nici un sprijin. La noroc. Asta-i morala.

Și pe încetul, un gând ce-i tot dădea târcoale i se înfipse obraznic în discuția cu ea însăși.

— »Și tu vei sta să privești, ca această fată să se nenorocească sub ochii tăi? Vezi un copil pe stradă, că e gata să-l calce o mașină și te repezi să-l scapi și aci nu faci nimic? Ba da, îi vei cere eliminarea ca să te răzbuni contra directoarei. Asta vroiai să faci? Gândul acesta o cutremură. De ani de zile ce era ea?... zgripturoaica dela franceză... (cum o porecliseră fetele) ...care împărțea note rele ca un automat bomboane Stollwerck. Trebuia să le învețe franțuzește și atât. Poate nici atât. Toată cariera i se înfățișează deodată deșartă de conținut și garată pe o linie moartă. Ii reveni în minte o scenă minunată din acel și mai minunat film al lui Charlie Chaplin: Luminele borașului. »Ce face și ea mai mult de cât să învârtă acelaș șurub. Ce sunt elevele pentru ea și de sigur pentru toate profesoarele decât niște șuruburi, pe care le ajustează unui mecanism, contra căruia și ea și colegele ei și toată lumea protestează de nemulțumire.

Nu asta nu mai poate merge. O dorință de mai bine, o revoltă contra acestei rutinizări a școlii și a vieții, îi tulbură sângele. Ar fi vrut să șteargă cu buretele tot trecutul acesta, de care se rușina. Acum i se contura din nou imaginea acelei profesoare, pe care o visase, atunci când s'a înscris la litere: Profesoara = o elevă mai mare. Da așa va fi. Dacă viața și o pedagogie fără suflet i-au întunecat vederile, acum când s'au luminat cărările ar fi o crimă să mai continue.

Da așa va fi. O elevă mai mare. Și va începe chiar cu Lili asta. O va chema la ea acasă, îi va da scrisoarea, o va lua în brate și o va mângăia ca pe o soră mai mică. . . Mărturisirea va veni nechemată de pe buzele neștiutoare și cu ea și sfatul experiențelor ei. Poate săraca n'are pe nimeni, care să-i dea vreun sfat. Mamă? Dar ea n'avusese mamă? Pe ea n'o sfătuisă și încă ce bine o sfătuisă. Dar cine s'o asculte. Și cine ascultă la vrâsta ei și a primei dragoste sfaturile părințești. . . și, . . . poate. . . ale profesoarei. . . Va isbuti oare să-i câștige încrederea și nu se va lovi de încăpățânarea de care s'a lovit și mamă-sa? Cum o va crede Lili, că ea »zgripturoaica« se apropie așa deodată sin-

cer de ea... că ea îi vrea binele și nu s'o tragă de limbă, c'apoi s'o pedepsească mai rău. Darul ei va fi primit sau respins?

Capul începu să-i cadă pe încetul între mâinile cu degetele-i lungi: O presimțire o făcea să întrevadă insuccesul acestei încercări de viață nouă. Fata se va mira desigur la început, dar apoi îi va trânti o minciună ticluită la ȳteală. Se revedea din nou pe aceeaș poziție, veșnic contrară, a profesorilor și a elevilor, a tinerilor și bătrânilor. Dușmani! Dar de ce dușmani? Când ar trebui să fie o conlucrare, o continuare... da o continuare a goanei torțelor. Goana Torțelor? Ce mit frumos, dar numai mit. Realitatea? Experiența ei... a lui Lili... și a tuturor celor care vor mai veni...

Încetșor alătură scrisoarea lui Fănică de cea a lui Jănică. Două generații... dar câtă asemănare. Și tot atât de încetșor, prin lumina împânzită de roua lacrimilor, cele două scrisori trecură încet să se înfrățească în besacteaua bunicii... a bunicii cu viața sfărămată la 15 ani... de bunicul ștregar și cartofor.

Marcel Olinescu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cântec

N'am avut nici vâsle
Nici domoale-aripe,
Ca să sbor prin păsle,
Pe eterne clipe

Ci 'not în văzduh
Și 'n văpăi de stele —
Port cununi de duh
Pentru frunți de iele.

Beau nectar și-azur
Din potir de crin
Și, să fiu mai pur,
Cânt încet: amin.

Gh. Moșiu

MÂNTUITORUL ȘI SUFLETELE

LEGENDĂ ORIGINALĂ
de AUGUSTA C. RUBENESCU

Aproape de malul mării se'ntindea o câmpie largă. În pământu-sterp nu curgea apă, nu creștea iarbă. Cu toate acestea, câmpia era străbătută de cărări și drumuri largi, pornite din munți 'ndepărtați, din adâncul pădurilor, din orașe, din sate și dela marginea mării.

Câmpia se părea pustie și'n ceasurile de popas călătorii își ridicau corturi de pânză și de pfei, în cari se adăposteau pe timpul arșiței soarelui. Uneori apărea Fata Morgana pe câmpia largă. În valurile ce păreau a se rostogoli deasupra pietrelor înfierbântate, pluteau galere grele; pe catargele svelte și vântrele roșii tremura lumina din zare. Altădată se se vedeau cetăți cu drumuri masive, sătulețe, grădini înflorite ori lanuri coapte, plutind deasupra câmpiei sterpe și sclipind în arșița dogoritoare. Drumeții obosiți alergau cu bucurie spre ținuturile încântătoare; dar toate aceste imagini dispăreau deodată cu cea dintâie adiere a vântului.

Totuș acest pustiu avea un adăpost. La mijlocul câmpiei, unde se încrucișau cele mai multe drumuri, se ridica o clădire ciudată, făcută din pietre de culoarea nisipului. Avea turnuri și semăna cu o cramă din vii. Ușa-i stătea vecinic deschisă, dar înlăuntru domnea întunec vag. Mulți călători nu o observau, nu o vedeau; nici nu le-ar fi venit să creadă, că de fapt este acolo, în fața lor. Din depărtare conturile i-se contopeau cu nisipul pustiului. Uneori părea că se tupilează, făcându-se una cu pământul, în a cărui sol sterp dispărea cu turnurile-i ascuțite. Altădată, părea că se întinde până la marginea orizontului, atingându-și turnurile ca două coarne. Cămilele, catării și caii, în apropierea ei, sfărâiau de spaimă și o ocoleau de departe. Drumeții și călătorii cel mai adesea nu vedeau; iar cei cari mergeau pe jos, treceau peste ea ca peste o grămadă de pietre.

Cu toate acestea ciudata clădire avea mulți vizitatori, anume cari veneau cu lectica, în car, călare pe cai, pe catări, pe cămile ori pe jos. Aceștia vedeau prea bine clădirea, fiindcă ea le era ținta călătoriei. Se adunau din mari depărtări, și nu aveau nevoie de călăuză, fiindcă o nimereau singuri.

Cel ce trecea pragul i se părea că rătăcește într'o sală imens de lungă, ori că s'a prăbușit în vârtejul unei prăpăștii plină de ceață de

nestrăbătut, fără fund și fără margini. Dealungul pereților, pe poliți se înșirau o mulțime de saci legați cu sfoară și pecetluiți, se distingeau foarte spălăcit prin ceața deasă.

De câte ori trecea cineva pragul, din adâncul sălei îl întâmpina întrebarea :

— Ce dorești ?

Călătorul numea marfa, de care avea trebuință. O, și ce ciudate lucruri se căutau în acest, loc !

Veni o femeie sărăcăcios îmbrăcată, care cerea juvaere și vestminte izorzonate. Din ceață un bărbat învăluit într'o negură și mai deasă, întinse brațul. În barba-i ascuțită și ca cărbunele de neagră, nu se zărea nici un fir cărunt. Fața îi era netedă, fără nici o cută, ochii îi ardeau ca două bile de foc și în fața-i întunecată buzele roșii îi flăcărau ca floarea macului. Văzându-l fiecare își zicea, că acest negustor e mai bătrân decât pământul. Căciula ascuțită de pe cap era împodobită deasupra frunții cu două coarne mici.

Negustorul se apleacă asupra femeii și mâinile-i erau pline cu mătăsurile de culoarea curcubeului, cu mărgelile și juvaere. Femeia îi smulse mătásurile cu lăcomie și se împodobi cu mărgelile, iar el îi atinse fruntea cu degetele sale ca niște ghiare încovoiate. Atunci femeia simți un gol ghețos în inimă și i-se păru că a dispărut orice viață dintr'ansa. Dar în clipa următoare, învărtind deasupra capului ei o oglindă cu mânerul de aur, cu pași săltăreți eși din boltă. Negustorul zăvori într'o bilă de piatră sufletul răpit din femeie iar bila o aruncă într'un sac, alături de celelalte suflete cumpărate.

Acest negustor neguțătorea suflete. În bolta lui se găsea tot ce dorești, în schimb însă lua sufletul cumpărătorului. Aici nu se putea plăti cu bani și nici cu rugămintele cele mai stăruitoare nu se obținea marfă. El nu chema pe nimeni niciodată, însă celui venit de bună voie îi lua sufletul fără milă. Și veneau la el femei ofilite, cari implorau tinerețea pierdută. Precupețul le dădea alifii magice, mai arome ca smirna și aloiu și mai amețitoare decât uleiurile stoarse din rădăcinile plantelor din India. În schimb însă le lua sufletul. Veneu sclave, cari doreau ca domnul și stăpânul lor să-și gonească femeia și să le ridice pe dânsele în locul ei. Negustorul își întinse mâna și privind ele în direcția arătată, vedeau și azeu, cum stăpânul își gonește din casă femeia plângătoare, apoi stând în prag invoca numele lor.

Veneau ființe cu fața alută și cereau frumuseți. Negustorul le da săpunuri fermecate, iar ele beate de fericire își lăsau acolo sufletul în schimb. Veneau evrei săraci, cari își zălogiseră casele, grădinile de măslini și viile, ba și fiicele și-le vându-se la târgul sclavilor numai ca să poată plăti darea împăratului. Cereau bani și pentru un pumn de argint ori pentru o pungă de aur și vindeau bucurosi sufletul.

Veni și poetul în mantia largă, cu lira de abanos și cerșea cântece nemuritoare. Vrajitori și prezicători cereau cărți magice cu ajutorul cărora să poată deslega orice taină. Ostașul cerea izbândă și pradă bogată de războiu; nobilii și marii sfetnici vroiau să obțină putere absolută asupra poporului. Domnitorii și comandanții oștirilor râvneau la ajutorul lui, ca unul altuia, să-și poată subjugă noroadele. Farisei doreau, ca dogmele

lor false să se răspândească, otrăvind sufletele. Judecătorii : să poată încătușa dreptatea. Cămătarii pretindeau pielea datornicilor ; negustorii : bani mulți pentru marfă proastă ; trândavii : bogății fără nici o trudă ; criminalii bătuiți în lanțuri : libertate și izbândă pentru noi crime ; tâlharii : călători bogăți ; sclavii înfierați și biciuiți : răscoală și răzbunare. Slugii : stăpânire ; răzeșii : casele bogăților ; bețivii : băuturi ametoitoare, iar cartoforii cereau căștiguri mari ; și pentru toate acestea își dădeau sufletul în schimb.

În această prăvălie ciudată veneau cumpărători din toate neamurile lumii și negustorul pricepea limba fiecărei națiuni. Romanii îmbrăcați cu toga și ostașii lor cu platoșa de fier îl bineventau latinește. Evreii din Palestina și Babylonia îi vorbeau în limba arameică. Ovreeii greci din provinciile externe vorbeau grecește. Păgânii celor zece orașe din Dekapolis, moabiții cu părul ras și edomiții îl înțelegeau cu toții, iar negustorul îi vorbea fiecăruia în limba sa. Fenicienii în numele lui Baal, Caldeienii îi prezentau un mic vițel de aur, ca simbol al zeului Mammon, iar moniții și ceilalți păgâni îi puneau la picioare constelațiunea de argint, ce simboliza pe Rempham și Moloch.

Negustorul le da tot ce cereau și fiecare pleca cu mare bucurie din bolta lui. Dar după ani ori luni de zile cei mai mulți dintre cumpărători se'ntoarseră în pustiu, aducând cu sine marfa întrebunțată de cari li-se urise și pentru care-și vându-se sufletul odinioară. Cel ce făcuse odată târg cu acest negustor în zadar l-ar mai fi căutat. Nu-i mai putea da de urmă.

Femeile desamăgite plângeau, sbătându-se la pământ în chinuri cumplite. Își aruncau în vânt sdrențele de mătase și-și lăpădau juvaierile, pentru cari și-au dat sufletele. Femei și bărbați implorau, amenințau și blestemau turbați, însă negustorul nu se mai ivi.

Călătorii pacinici ai câmpiei nu puteau vedea gloata turbată, fiindcă vântul o acoperea cu nori de nisip și şuieratul lui de fluier sinistru întrecea plânsul și bocetele lor. Femeile înebunite de durere se aruncau în vârtejul vântului, cu părul despletit și vestmintele sfâșiate, urlând în cor :

— Ne-ai înșelat Belial afurisit, că ne-ai vândut bucurii deșarte, iar fericirea adevărată ai furat-o prin marfa ce ne-ai dat!

Bărbații loveau pământul cu pumnii și mulți își puseră capăt zilelor, pe când în boltă inunda mereu cete noi de cumpărători. Și aceasta dura așa din vremi nesfârșite și fără de sfârșit.

Odată veni o mamă tineră în pustiu. Pe brațe își ținea copilașul învelit în scutece albe ; era plăpând copilul și trăgea de moarte. Mama era desculță și pietrele ascuțite tăiaseră adânc în carne. Arșița-i ardea fără milă corpul abia învelit de straietele sărăcăcioase. Cu păru-i bogat își acoperea și ferea copilul împotriva razelor dogoritoare, iar cu roua lacrimilor îi răcorea fața arsă de boală.

Când zări ciudata casă, intră fără șovăire. Din îndepărtarea cețoasă o întâmpină glasul misterios :

— Ce voești ?

— Viața copilului meu — răspunse mama implorând.

Din negură se desprinse făptura negustorului. Aruncă o privire asupra copilașului și zise :

— Copilul are să moară; pot să-i lungesc viața cu câteva ceasuri, dar pentru fiecare ceas ai să-mi plătești. Vrei?

Mama se aruncă în genunchi.

— Tot ce am îți dau pentru copilul meu.

Negustorul scoase de sub mantia-i neagră un ceasornic de nisip, care plutea prin ceață înaintea femeii.

— Pentru ceasul prim îmi vei da cortul părului tău bogat.

Mama privi copilul cu blândețe.

— Prea bucuos, deși nu voiu mai avea cu ce să-l acopăr.

Își întinse capul înainte, iar negustorul dintr'o mișcare îi mătură părul lung de pe cap.

Ceasul trecu repede. Negustorul se mișcă din nou:

— Pentru ceasul al doilea ai să-mi dai ochii tăi.

Mama își sărută copilul.

— N'am să-l mai văd, dar ia-mi-i pe amândoi.

Negustorul îi scoase ochii și peste un ceas grăi din nou:

— Prețul ceasului al treilea vor fi picioarele tale.

Mama se așeză la pământ.

— Nu voi mai putea alerga la el când mă va chema. Totuși, iată-le.

Negustorul îi luă picioarele din glesne și peste un ceas zise iarăși:

— E rândul brațelor tale.

Mama își așeză copilul în poală.

— Nu-l voi mai legăna și nu voi mai putea lucra pentru el, dar ți-le dau.

Iarăși trecu un ceas. Negustorul grăi:

— Acum vreau inima ta.

Mama se aplecă și zise încet:

— Ți-o dau cu flacărea durerii dimpreună, însă rădăcina durerii îmi rămâne în ființă și mă copleșește.

Peste un ceas grăi negustorul din nou:

— Dă-mi limba ta acum.

Mama oftă adânc:

— Cine are să-i mai cânte și cine să-l desmierde în viitor?

Își deschise gura și negustorul îi scoase limba. Trecu un ceas și el grăi iarăși:

— Dă-mi sufletul tău.

Mama făcu semn din cap și negustorul îi luă sufletul. Peste un ceas el se plecă asupra ei și glasul-i șuera, ca al șarpelui:

— Femeie! acum mă voiu împotrivi aceluia, carele a rânduit moartea acestui copil. Dă-mi mie sufletul lui și eu ți-l scap de moarte. Tu ești mama lui și dacă vrei, îmi poți vinde și sufletul lui.

Mama își întoarse cătră cer ochii stinși, apoi se plecă asupra copilului fără a mai da nici un semn. Negustorul tremura din tot corpul cuprins de furii spasmodice:

— Dă-mi sufletul copilului!

Mama se împotrivi numai cu mișcarea capului. Ochii negustorului aruncau schinte:

— Dacă nu mi-l dai, îți moare copilul! Iată eu îți dăruiesc tot ce am luat dela tine, dar dă-mi sufletul copilului tău în schimb:

Apoi aruncă pe capul femeii părul bogat, îi puse la loc ochii, limba, mâinile, picioarele, inima, și-i înapoie și sufletul, grăind:

— Nu înțelegi femeie, că vreau să devin biruitor? Grăbește! Peste o clipă îți moare copilul.

Mama își ridică odorul în brațe și-i sărută pleoapele închise. Apoi răspunse cu glasul înecat de durere:

— Pe mine mă jertfesc de o mie de ori pentru el, însă lui nu vreau să i se întâmple nici un rău!

Negustorul își ridică gheara degetului arătător:

— Grăbește, că pe loc îți moare copilul.

Mama-l privi cu fața inundată de lacrimi;

— Trupul îi moare, însă sufletul are să fie al aceluia, carele l-a trimis pe pământ și carele a rânduit și moartea lui.

Negustorul se repezi la dansa ridicându-și pumnul gata să lovească.

Dar în clipa aceea se făcu zare înaintea ușii și'n prag apăru un tiner cu părul auriu. Deasupra capului strălucea cunună de raze și din fața-i albă și vestmântul ca zăpada, se refrângea lumină blândă. Din ochi-i ca doi luceferi radia bunătate nesfârșită. Intinse mâna spre copilul muribund și micuțul deschise ochii numai decât. Apoi se întoarse către mamă:

— Ia-ți copilul și mergi în pace.

El rămase față în față cu străinul negustor care-și acoperi ochii cu mâinile și șuerând încerca să dispară în negura ce-l încunjura, dar căzu la pământ svârcolindu-se în spasmuri, ca șarpele.

Tinerul întinse mâinile spre sacii înșiruiți, strigând cu voce tare:

— Iată, trimis am fost pentru mântuirea voastră! Urmați-mi!

Din saci se ridicau voci și sufletele zăvorite în bilele de piatră începură să se vaiete. Pecețile au plesnit iar gurile sacilor s'au deschis. Bilele de piatră căzură la pământ și se rostogoliră în urma Celui cu păr de aur, iar El luă de după ușă un plugușor de fier ruginit, care la atingerea mâinilor Lui, se prefăcu lucitor. Eși apoi din casă și aceasta într'o clipă se prefăcu în pulbere. Iar bilele de piatră se resirară peste toată câmpia stearpă.

Tinerul cu buclele aurii apucă coarnele plugului și ară tot pustiul dela răsărit până la apus. Brazde adânci se deschiseră printre pietre, pe urmele plugului. Pământul răscolit acoperi bilele rostogolite 'n brazde.

Dupăce isprăvi aratul, tinerul îngenunchie în mijlocul câmpiei și în rugăciune mută își ridică ochii spre albastrul cerului. În clipa aceasta câmpia se cutremură și din brazde crini sulegeți își înălțau cotoarele în sus. Din fiecare bilă a crescut câte un crin și petalele albe fluturau, ca aripi dornice de înălțimile cerești.

Deodată porniră suspine prin aer. Din toate părțile pământului inundau cete mari spre pădurea de crin. Veneau toți acei, cari odinioară au făcut târg cu negustorul sinistru. Se opriră la marginea grădinei de crini și îndreptându-și brațele spre tinerul de minuni făcător, strigau în cor:

— Doamne, îndurate de noi!

Tinerul își îndreptă spre cer ochii lucitori și zise cu glas ridicat:

— Iată eu desleg sufletele voastre!

Atunci din cer se făcu lumină mare căzând peste capetele mulțimii și par'că o mână nevăzută ar fi condus mulțimea, căci fiecarele își regăsea sufletul Adânc mișcați ridicau corolele albe și cu nespus drag le strângea la inimile lor.

În clipa aceasta apăru din nou sinistru. Ochii întunecați îi dogoreau de ură și cu ghiarele întinse se repezi asupra florilor. Mulțimea se retrase îngrozită. Însă tinerul ridică un mic bulgăr de pământ și-l svârli spre făptura demonică. Aceasta se clătina și se prăbuși la pământ; iar în clipa următoare în locul lui crescú o tufă încărcată de spini mari și ascuțiți. Mulțimea se aduna cu sgomot amenințător în jurul tufei blestemată.

Tinerul ridică mâna oprindu-i în cale:

— Iară voi ce voiți a face?

Mulțimea vuia ca furtuna pe mare:

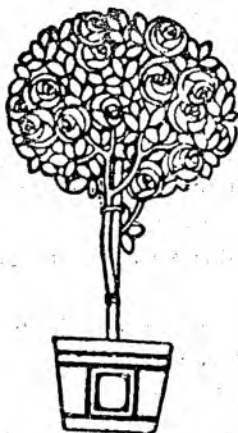
— Vrem să stărpim necuratul!

Tinerul îi privi blând și trist, zicând încet:

— Tufa rămâne aici, fiindcă din spinii lui se va face coroana împărătească pentru Fiul omului.

Și plecă spre munți. Vântul își trecu aripile aeriene deasupra câmpiei și mulțimea din jur dispăru până la unul. Iar călătorii pacinici nevăzând — neauzind nimic din cele petrecute aici, își căutau liniștiți de drum, trecând în cruciș și curmeziș cărările, ce duceau resfirându-se către cele opt regiuni îndepărtate ale lumii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NOTĂ DESPRE LITERATURA D-LUI M. SADOVEANU

de PAUL ANGHEL

In medias res.

In opera d-lui M. Sadoveanu sunt două etape în devenirea temperamentului, a procedeeilor și a viziunii artistice. Dela epoca dinainte de războiu — lirică și sămănătoristă — s'a făcut o evoluție, în sensul înfrânării lirismului, prin adaptare voită la primitivitatea mitică și simplicitatea baladică a sufletului țărănesc. Inceată, dar categorică, această transfigurare a creațiunilor sale, se împlinește pe cele trei tărâmurii indicate în volumele de debut (1904): povestirea anecdotică sau pură, cu rădăcini în epica poporană («Povestiri»), evocarea istorică («Șoimii») și tratarea temelor de actualitate («Dureri înăbușite»).

In prima fază a evoluției sale scriitorești, povestirea curge vije-lioasă, nestăpănită, în tempo sălbatic și poartă sigilul romanticei pământene. Evocând figuri mistuite de fulgerătoare pasiuni, rezolvate prin acte nedeliberate sau puternice declanșări sentimentale, scenele se succed viforos. Natura abundentă și suculentă este pictată în culori aprinse,

Lirismului vehement, din tinerețe, corespunde o concepție energetică: iubirea e văzută catastrofal, ca element ce rupe echilibrul intern; eroii sunt prezentați în perspectivă poporană, energic și sobru, risipindu-se cu o firească simplitate: natura este intuită ca forță activă în canalizarea acestui clocot de patimi. Cu toate asperitățile eroice, nota elegiacă revine neconținut. Fălăiri de grea singurătate sau mister, întuneacă bucuria marilor descărcări și beții tinerești. («Povestiri».)¹⁾

Povestirile de maturitate, purtând marca unui passéism accentuat, pierd din intensitatea culorilor spre a câștiga în adâncime sentimentală și puritate evocativă.

Personagiile și faptele sunt învăluite în atmosfera regretului asupra ireversibilității lor. Tragicul sentiment al trecerii inevitabile și al preferenței continue acompaniază în acorduri profunde ritmul șagalnic al aven-

¹⁾ In cele ce urmează, menționăm numai romanele tipice.

turilor trecute. Prezentul apare, numai, ca un pretext de amintiri din lumea »dincolo« de zarea redusă a imediatului temporal, ca prilej de rechemare a figurilor dispărute în negura densă a trecutului. (»Hațul Ancuței«, 1928).

Simfonia trecutului și a aventurii consumate, povestită în tonalitate de »dăjă-vu«, e întregită de conștiința solidarității cu tot ce există, cu pierderea individualității prin participare la viața vegetală (»Țara de dincolo de negură«, 1926 și »Impărăție apelor«, 1929). Fuziunea realității cu vis, interpretarea naturii în înțelesul mitologiei românești și crearea basmului printr'un suflet de copil supra-saturat de povești, denotă o putere inegalată de afabulație (»Dumbrava minunată«, 1926).

Punct de trecere între povestiri și romane cu tematică luată din actualitate, »Baltagul«, e reprezentativ nu numai pentru creațiunea d-lui Sadoveanu, dar și pentru etnicitatea română. Cu o antenă prelungită în mit, cu motive și situațiuni de concentrată notă dramatică, acest roman, transportă în viața cotidiană a țaranului, tăcerea în fața destinului din »Miorița«.

Literatura de actualitate a d-lui Sadoveanu, trădează o aplicare la metoda epicei sămănătoriste — naturalistă în formă, dar plecată dintr'o atitudine ideologic preconcepută. Când tratează motive țărănești sau existențe elementare, cu conflicte de forțe reale, materiale și ciocniri pasionale violente, culorile și liniile desemnului epic sunt puternice și sugestive. (în special în nuvelele: »Păcat boeresc« și »Haia Sanis«, apoi volumele »Crâșma lui Moș Precu«, »Amintirile căprarului Gheorghiiță«, »Apa morților« și fragmente din »Venea o moară pe Siret...«). Tainele începuturilor de conștiință i sunt deschise poetului, când însă se aventurează în viața mahalalei sau încearcă zugrăvirea boerimii în descompunere, lipsa ochiului rece și a minții analiste devine supărătoare.

Duioșia prea directă — Brătescu-voineștiana — și melodramatismul banal, subliniază defilarea unei procesiuni de existențe provinciale anemice, fără caracter bine conturat. Povestea determinismului asfixiant al provinciei, a femeii vestejite sau a boerimii crepusculare se irosește în enervante repețiri în personajii sau situațiuni și în monotone descrieri fără relief. Câteodată apare și influența unui D. Zamfirescu (»Floarea ofilită«, »Insemnările lui Neculae Manea«. »Duduia Margareta«, »Venea o moară pe Siret...«).

După o încercare de reinnoire sub tutela lui Anatole France (»Oameni din lună«, cu ecouri în »Locul unde nu s'a întâmplat nimic«), d. Sadoveanu se întoarce la tematica sămănătoristă a conflictului tradițional dintre boer și vechie (»Paștile Blajinilor«, 1935).

Experiență nefructuoasă, din care păstrăm abia o antologie de câteva pagini, într'un domeniu străin structurii sale artistice, nu e răscum-

părată nici prin ultima realizare »Cazul Eugeniei Costea« (1936), roman de actualitate urbană. În situațiuni s'a întâmplat o evoluție în direcția dramatismului obiectiv al faptelor. Verismul psihologic și sobrietatea tratării, amintesc pe Maupassant. Analiza înlocuită cu relatarea simplă, sentimentul tragicului privit cu o insensibilitate fatalistă și cu bătrânească seninătate, contribuiesc la fixarea acestei opere pe primul plan al creațiunilor sale cu tematică scoasă din actualitate.

Eclipsarea scurtă a povestitorului unic, din cauza necunoașterii limitelor firești ale talentului său e compensată prin revenirea la evocări istorice. Acestea sunt pe lângă câteva volume de povestiri, părțile cele mai rezistente și mai viabile din întreaga sa operă. Inceputurile l-au purtat pe căile deschise de Henric Sienkiewicz. »Șoimii« și »Vremuri de bejenie« (1907), pun accentul pe aventură, beție eroică și patos tineresc, formând o unitate indisolubilă cu povestirile din aceeași epocă.

Passéismul aplicat la trecutul istoric, i-a procurat scriitorului, formula definitivă a talentului său. Lipsită de epopea naivă, literatură română, nu se poate realiza istoric decât și numai în ritmul baladelor populare. Tocmai aici rezidă și cheia reușitei miraculoase a d-lui Sadoveanu în domeniul evocării istorice: liricului violent din tinerețe i se substituie un baladist de respirație largă, epică. Dela acțiune, accentul se deplasează pe atmosferă. Cu un simț inefabil de reactualizare a trecutului, d. Sadoveanu, ne introduce într'o lume de arhaism savuros și necontrăfăcut. În loc de a fi romane de aventuri de modalitate românească, creațiunile maturității sunt poetice reconstituiri de epocă în gen hugolian, cu o construcție liberă și cu divagațiuni plăcute. Procedeele exterioare (culoare locală, descriere pictural-statică, acumularea detaliului naturalist) sunt eliminate. Metoda sadovenistă constă în sugerarea atmosferei generale ale unui moment istoric, cu ajutorul reînvierii moravurilor și mai ales a limbii respective (»Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă«, 1929, »Frații Jderi«, 1934 și »Izvorul Alb«, 1935), Rezerva înțelepciunii bătrânești, surâsul îngăduitor al omului experimentat îndrumază viața eroilor săi și planează asupra ultimelor creațiuni scrise sub zodia împăcării cu destin.

»Un poète est un monde enfermé dans un homme«.
Victor Hugo

Pentru cine caută determinantele-i mai adânci, studiul exterior al operii nu e îndestulător. Origina literaturii sadoveniene se află, dincolo de limitele conștiinței individuale, în adâncul subconștientului etnic, a cărei unde, ritmuri și conținuturi modelează lumea poetului.

Epicul e prezența neîntreruptă a etnicului în timp și spațiu. Contemporaneitatea, unipersonalitatea și ruperea contingențelor accidentale

(mediu...) sunt însușirile liricului, însă, marile creațiuni epice se caracterizează în primul rând prin viziunea unei colectivități (etnice sau sociale) în devenire și în totalitate. Atributele principale ale epicului sunt: posibilitatea retrăirii trecutului printr'o simplă regresivitate memorială și viziunea vieții în aspect plural. Definirea aceasta a epicului, ca rezumat stilizat al colectivității înseamnă că subsumarea operii dlui M. Sadoveanu acestui gen e o operație tautologică și mai ales că afirmația dlui E. Lovinescu, după care literatura sadovenistă e lirică, nu este întemeiată. Rezonanțele lirice ce întovărășesc o realizare epică, nu presupun o substanță lirică, după cum nici reflexiile morale cari însoțesc mai toate scrierile lui Tolstoi, nu atrag după sine concluzia, că ele ar fi simple tratate de etică.

Prin excelență națională, epica sadovenistă mai are o a doua coordonată, prin care se leagă de Eminescu, romantismul său manifestat prin: setea după elementar, primar și original, primatul momentelor în cari se plămădesc conștiințele, favorizarea misterului, gustul naturii, descoperirea omului mitic și cultul energiei risipite,

Definită prin dublă atitudine de romantică și epică, delimitând o viziune proprie și un peisagiu sufletesc specific — opera dlui Sadoveanu — suferă o a treia precizare a inspirației sale prin calitățile sensibilității moldovenești: supunere în fața legilor veșnicei, germinațiuni și dezagregări, identificare cu existența vegetală sau anorganică și contemplație tăgăduitoare de limite.

Poezia poporană este un act continuu de confesiune, și literatura sadoveniană păstrează acest ton de relatare orală. Ascultăm mai de grabă, cărțile dlui Sadoveanu, decât le citim. Imi place să mă asigur cu prilejul fiecărui nou volum, că legile și exigențele lui sunt mai multale dicțiunii, decât ale scrisului. De aceea și impresia de unison: acela care povestește nu-și poate schimba vocea și gesturile. Povestirea nu țintește la convingere: când iei în mână o carte de ale dlui Sadoveanu, ești numai așteptare și liniște, — nu te apucă febra ce precede și întovărășește o lectură din Dostoiewsky. Relatarea orală are condițiunile ei speciale.

Axa spiritului românesc — dorul — e o latură caracteristică a sensibilității sadovenești. Această unică expresie a sentimentului de singurătate a omului și a nostalgiei după migrațiune sau transcendent e resortul intim al vieții eroilor săi.

Printr'o misterioasă alambicare, puternicul impuls de a refula prezentul în penumbra de regret al trecutului — dorul după timpul dispărut — se întregește cu necesitatea actualizării lui. Două atitudini: una de înaintare alta de retragere față de temporal, se reduc la aceeași mișcare mișcare sufletească — passeism — adică imperativul de a ocupa o poziție sentimentală față de durată. Aici rezidă misterul »liric« al pove-

stirii sadoveniene, mersul său particular și impresia creșterii din amintire. D. Sadoveanu a știut să creeze sau să găsească, mulțumită acestei stări sufletești, un univers poetic personal.

Simțământul trecerii globale a omului și a lucrurilor pe fondalul indiferent-nemișcător al destinului, se cristalizează într-o concepție fatalistă, ce evoluează spre sentimentul solidarizării cosmice. Ample elongații cosmice întovărășesc cufundarea eu-lui în natură. Ataraxia participării totale la ritmul universal dă o puritate originară sufletului omenesc: »Când stau în baltă... sînt fericit ca salcia ori ca papura, și pare că nu mă gîndesc la nimic, dar știu că întră în mine, nesimțit, tot ce sună și tot ce se vede, ca soarele care lucrează mizga pămîntului și în ape... Lumina și svon păreau una, strîns împletite. Lumina nu-mi jignește vederea, svonul nu-mi tulburase auzul. Toate erau încorporate singurătății și tovarășii mei pescari urmau să pară idoli ai liniștii«. (Impărăția apelor).

Legăturii omului cu cosmos și forțele sale, corespunde o adâncire în ceace e mai autentic, mai necontrăfăcut primar: teluricul, vîrstnicul și elementarul. Conform cu această atitudine telurică, cu acest »materialism liric« (Lovinescu: Istoria literaturii române contemporane, 1937), poezia naturii, cuprinde la d. Sadoveanu, un peisagiu zugrăvit în culori pline și molatice. Floră intensă, sclipet de privești, lumini schimbătoare și apariția repetată a ființelor toate așezate în cadrul unor tablouri, ce au întotdeauna cer mult, li trebuie poetului acest spațiu pentru a se mișca ușor și pentru a-și crea cercuri largi în jurul unui gând poetic. După mari beții de senzațiuni crude, povestea capătă rezonanțe de preistoricitate. Omul acestei regiuni existențial, este țaranul milenar, crește pietros din glie. Stăpînit de instincte elementare și de dorul libertății, el apare trăind într-o atmosferă anistorică și prinde rădăcini »ca brazil« ca un fragment organic al naturii. De fapt, trăiește în și prin ea, altcum e osândit la o neputință aproape fizică. Într-o încercare de a găsi deslegarea unei probleme, un erou sadovenian exclamă: »Dacă ai cunoaște înțelesul vîntului și a umbletului gîngăniilor, și a tuturor urmelor ce sunt dar nu se văd...« Sentimentul misterului interferează ca un naturalism primar.

Pentru țaran, timpul nu există: »toate urmează ca pe vremea lui Boerebista...« (Baltagul). Timpul se oprește și devine veșnicie, nemișcare, stagnare, totul există numai în virtutea unei inerții în timp.

Din perfecta supunere față de natură și organic se naște ideea destinului tutelar, ce se străvede și din poezia poporană. D. Sadoveanu »trăește« atmosfera saturată de datini, credințe și superstiții în care trăește populația satelor. În vopsele grele ni se înfățișează țaranul, simțind misterul ca pe un dat pipăibil.¹⁾

¹⁾ »o atmosferă de mister extraordinar de sugestivă«. N. Iorga: Ist. lit. cont. vol. Ip. 109, Adevărul 1934.

Neîncrederea naturală a țaranului român apare subțiată, în forma unui criticism blajin.

Un svon de fermecătoare dragoste arhaică, o erotică mult apropiată de cea eminesciană și instinctuală întregeste savoarea universului sadovenist.

Eroii dlui M. Sadoveanu gândesc cu corpul, cu carnea și cu tot romantismul ei, opera e mai aproape de Virgiliu decât de Hugo. Pentru gânditorul sadovenian tot ce este în legătură cu viața și pământ, are înțeles. Înțelepciunea lor e suma unor fapte neînsemnate în aparență, a unor rituri țărănești: se simte necesitatea lucrului, care așează, pe om în linia vieții nediferențiate. Fericirea nu este pur fizică — amintiri, tradiții, valori spirituale, conștiința existenței prin celula socială: satul. — se leagă de cultura acestei pătri creatoare. Acest univers, care echivalează cu o provincie spirituală, posedă sensul unei mari învățături: omul, chiar dacă este simplificat numai la corp, numai la animalic, privit din adâncul sufletului său e mai mult decât un închinător la voluptățile momentului. Prin mii de fibre, omul este legat de totalitatea vieții. Adevărată concluzie, demnă de un mare epic: omul nu este limitat la el însuși.

»Comme de longs échos qui de loin se confondent
B Dans une ténébreuse et profonde unité...

Charles Baudelaire

După citirea unei cărți de d. Sadoveanu, rămâne un stăruitor sentiment de neisprăvire homofonică, nostalgia retrospectivă se dilată într-o somnolență încântătoare și apatie intelectuală, în timpul căreia instinctele cresc nesimțit și se integrează în ondulația misterioasă a universului. Incântarea aceasta ce persistă nu e numai de natură perceptivă, ci își are origina în stilul său excepțional.

Orice artă e o încercare de a ridica limbajul la o potențialitate, grație căreia să poată da înțelesuri pe cari în mod obișnuit nu le oferă. Fie că evocă un larg tablou din natură — cu fâlfâiri de ierunci, oftat prelung — alinat de brădet umbros —, sau povestiri cu ecouri de baladă, zângănit de arme și rezonanțe fine de erotică naivă, limba dlui Sadoveanu e turnată în aceleași tipare. Frază încărcată cu sevă arhaică, vorba sugestivă, interpretarea plastică a noțiunilor, rarefierea aierului în jurul peisagiului prin valurile de tăcere ale cuvântului de surdă muzicalitate, stil duduitor ca rostogolirea bolovanilor în văi înguste, sunt numai o nuanță pe paleta multicoloră a maestrului. Pe lângă descrierea vizuală, descoperim și o tendință spre verismul acustic, ce măsoară lungimea mișcărilor și dă iluzia sonoră a materiei.

Muzica sadovenistă, congenerică și consubstanțială cu armonia emi-

nesciană, sună ca aiureala buciurării ce se pierde peste plaiurile nesfârșite, în somnolența unei după amiezi de vară.

Din melancolia pură a aspirațiilor vagi și nemărturisite se naște tremurul singurătății. Iradierii transparente, adieri de mister, planare deasupra lumii, setea topirii în fluiditatea infinitului subliniază o mulcomită elegie, ce se istovește în undulații lină. Murmurul înăbușit de sunete încărcate, sugerează dureroasa plăcere a abandonării.

În tăcerea asurzitoare, sufletul se cufundă în nemișcare. Voluptăți imateriale se conturează în sunori înăbușite, iar în mișcarea choreică a frazei, spiritul alunecă în reverie. Formele se topesc, se mistue în aburi străvezii. Fluturarea de mister virgin: monotonia depărtărilor dă senzația retragerii în basm. Nostalgia nemărginirii se pierde în zările nelămurite ale visului, zâmbești ușor unui trecut necunoscut, netrăit în care viața ta plutește în fum de amintiri. Incet, nu știm cum, tot înțelesul unei vieți tremură, ezită și se oferă.

Caracterizată — cum am încercat să sugerăm — prin evocarea vârstei baladice a sufletului românesc, printr'un epicism eminent etnic, prin pasiunea elementarului romantic și o sensibilitate moldovenească, pansentimentală, realizată într'un limbaj de puternică rezonanță sufletească, opera dlui Sadoveanu, ne apare ca expresia specificului moldovenesc, întrupat succesiv în Neculce, Eminescu și Creangă. Realizând echivalentul epic al lirismului eminescian, literatura sadovenistă indică un punct cardinal al sufletului autohton cristalizat, într'o formulă artistică de valoare universală.

Istoriografia română și maghiară despre Eftimie Murgu

Prof. CONSTANTIN RUDNEANU

Istoricii români și maghiari deopotrivă ne descriu în cuvinte frumoase figura și activitatea deosebită ce a desfășurat-o Eftimie Murgu atât în Banat, cât și în alte regiuni pe unde a umblat.

Datele ce le publicăm aci, au o valoare deosebită pentru cunoașterea epocii lui Eftimie Murgu.

Cu drept cuvânt spune G. Barițiu, că Eftimie Murgu face parte din generația tinerilor dela începutul sec. al XIX-lea, cari alături de alți români de seamă, au dat un impuls nou vieții românești din Ardeal.¹⁾

Istoricul A. Papiu Ilarianu în »Istoria Românilor« (ed. II-a) Viena, 1852, vol. II, pag. CXXIX—CXXXIII, arată o parte din activitatea și lupta ce a dus-o Eftimiu Murgu. Datele acestea sunt prețioase, fiindcă ele au servit multora pentru alcătuirea unei biografii fie și mai sumară, a lui E. Murgu. Le redăm așa cum sunt descrise:²⁾ »Nici în ținutul Temeșului, afară de renumitul doctor și avocat Eftimiu Murgu, nu știm să fi format alții înainte de 1848 vre-o opozițiune în contra Ungurismului. Singur Murgu se opune pela 1845. Despre opozițiunea lui Murgu contra Ungurilor avem în mână 2 documente: o scrisoare a lui Murgu către un amic al său și o arătare oficială a locoțienutiului de comite suprem al Comitatului Carașianu, contra cancelarului suprem din 14 Iulie 1864. In scrisoarea sa zice Murgu: »eu și altă inteligență română împreună cu alți români însă la anul 1845 băgând de seamă încotro țintesc mișcările nemeșilor... am arătat în mai multe rânduri, Majestății Sale prin recursu ce se lucra și am cerut întruna îndreptățire pentruca din bună vreme (oră) să putem întâmpina, adică controla aceste mișcări... după cum aceasta pot documenta actele curței. Guvernul nemeșilor, adică nemeșii unguri prinzând de veste aceasta au pus mâna pe mine etc. Kiss András locoțienutiul de comite suprem al Carașului așa scrie în arătarea sa:³⁾ »Eutimiu Murgu avocat din țara ungurească, de religione greco (orientală) neunită de origine română, cu mai mulți ani înaintre de aceasta trecând în țara românească, de aci fu scos din cauza participării sale la

¹⁾ G. Barițiu: Dărți alese, v. I. pag. 609 și A. Papiu Ilarianu: Istoria Românilor din Dacia Superioare.

²⁾ Papiu Ilarianu: Istoria Românilor, v. I, pp. 208—209.

³⁾ Relațiunea Comitelui Suprem al Carașului către Cancelaria de Curte asupra lui Murgu la anul 1846, s'a tipărit și tradus în românește de Popiu Ilarianu în Istoria Românilor... pag. CXXIX, V. Documentele justificative II.

planuri, atentate revoluționare și așezându-se în sânul acestui comitat, aci abia vre-o câteva luni petrecând fu destul de temerariu⁴⁾ a întreprinde născociri secrete⁵⁾ și ascunse planuri periculoase spre repararea naționalității ungurești, a unității coroanei ungurești, a constituțiunii și a statului, ideile lui cele pline de fantezie se concentrau întru a emancipa naționalitatea românilor, căci fac cea mai mare parte a populațiunii ținutului acestuia și întru a întemeia un stat românesc; firul nizuințelor sale periculoase îl trecea mai încolo și mai încolo întru un secret profund, până ce se află un bărbat, care documenta alipirea credincioasă către patrie și către regele său — nu întârzia a descoperi din bună oră cutezimea periculoasă, în urmarea acestei descoperiri și a cercetărilor oficioase numitului Eutimiu Murgu mai întâi prins al comitatului, iar acum emancipiu al statului. Descoperitorul sincer al acestei crime e Ionel Blidaru, parohul gr. n. u. al Gavojdiei, a cărui laudabilă sinceritate aflându-o comunitatea acestui comitet gubernării mele prea grațios încredințat, prea demnă de remunerare de către locul prea înalt; adunația comitatului din 22 Aprilie a. c. Nr. 669 a recurs la Majestatea Sa ca părinte al patriei să binevoiască grațios a remunera cu o monetă de merit sau într'alt chip pe memoratul paroh ca pe primul descoperitor al activității lui Eutimiu Murgu celei foarte criminale și periclitore de patrie, națiune și constituțiune, ca prin această remunerațiune să se îndemne și alții la asemeni fapte. Acest recurs din partea adunației și eu cu umilită onoare îl recomand excelenței tale spre îndeplinire».

Când se eliberă Murgu la anul 1848 dreptoratul fisei dete următoarea declarațiune: „Direptoratul fisei produce date după cari Eutimiu Murgu fu arestat de către comitetul Carașului pentru răscularea poporului aflându-se la dânsul scrisori, cari erau îndreptate în contra unității țării ungurești, fu închis în Pesta în edificiul nou, fu mutat în 27 Aprilie 1846, se începu procesul în contra lui înaintea tablei regești; nedându-și consimțământul nici la provențiuni repețite, fu admoniat judecătorește, cu care ocaziune declară notarilor tablei regești, că-i vrea să-i admânuze procesul criminal, că dânsul nu se recunoaște pe sine de supus al țării ungurești, nici nu se ține de jurisprudența ungurească și numai atunci va răspunde, dacă se va pune pe picior liber, și atunci numai pe calea sa, se va apăra înaintea Împăratului Austriei. În 6 Februarie 1848 se dete procesul așa cum a fost judecată înaintea fisei regiului, în care proces era însemnată arătarea avocatului săracilor Bartha Sándor precum că încredințat fiind a-l provca pe Eutimiu Murgu în actul său, să de înainte ceea ce știe spre apărarea sa, — el și acum repeți declarațiunea de mai sus: că el nu e supus al țării ungurești, etc. La această declarațiune jurnalul unguresc »Budapesti Híradó« înseamnă: »dacă lucru acesta așa atunci trebuie să mărturisim că patriotismul revoluționar e important cu atât de profundă pricepere, cât de frica acelu zeu, pot să se beșice spatele națiunii ungurești.⁶⁾ Din toate acestea e clar, că Eutimiu Murgu suferi opozițiunea sa contra unguirilor din care cauză Ungurii îl aruncară în închisoare«, etc.

4) Păcățianu în „Cartea de Aur“, Vol. I, spune „cutezător“.

5) Idem., ibid., „a se ocupa“, I c.

6) „Budapesti Híradó“ din 1848, No. 829, după Papiu I.

D-l N. Iorga în »Istoria învățământului românesc«⁷⁾, ne arată cum Eftimie Murgu, Bănățeanul din Rudăria, a fost așezat de Asachi ca profesor la 1833, la Iași; înșiră studiile ce le-a făcut — găsim și versuri la »Lauda lui Murgu«⁸⁾.

G. Bogdan-Duică: »Eftimie Murgu este o figură, care într'un moment dat a întors spre sine toate privirile connaționalilor săi, din toate părțile. Această puțință de concentrare este semnul oamenilor aleși, meniți faptei comune. Ce-a făcut Murgu până să ajungă la acel moment, la punctul său de culminațiune, este de sigur partea cea mai interesantă a biografiei sale, căci frumos este a privi cum răsare omul...«⁹⁾.

Dr. Gheorghe Popoviciu în »Istoria Românilor Bănățeni«¹⁰⁾: »In 15/27 Iunie 1848 s'a ținut o mare adunare la Lugoj, sub prezidiul lui E. Murgu, pe un șes întins lângă dealul viilor, numit »câmpul libertății«. Se înșiră apoi toate hotărârile ce s'au luat cu această ocazie...

Istoricul maghiar Ștefan Iványi în »Istoria Lugojuului,¹¹⁾ scrie următoarele: »In fruntea răsculaților români cunoscutul orator popular Murgu Eutimiu a avut o influență mare. A fost învățător la Caransebeș, foarte bine pregătit și ambițios, care din iubire-i față de neam a arătat descendența romană a poporului și s'a silit ca să curețe limba română de elementele slave, luptând din răsputeri contra ierarhiei sârbești gr. ort. (cu care erau împreună românii) astfel în fața poporului a trecut drept omul cel mai popular, Dar în urma poliiticii greșite (sic) cu 3 ani înainte a căzut în închisoare, de unde împreună cu Tancici în 15 Martie a fost eliberat de tineretul din Budapesta ca deținut politic, iar mai târziu a ajuns deputat în județul Caraș, iar aci a venit ca să vorbească poporului și să-l abată dela Sârbi. In 6 Iunie a venit la Lugoj, unde a fost primit cu banderii și muzică, caii au fost deshămați și românii i-au tras trăsura. Murgu a vorbit în limba românească și maghiară. In 12-lea poporul l-a petrecut până la hotarul comitatului cu mare pompă, de unde a voit ca să plece la Caransebeș, dar iarăși s'a întors la Lugoj, purtarea Românilor n'a fost dușmănoasă, dar nici prea de incredere (cf. și Ziarul Minorităților din Lugoj).¹²⁾ Alexandru Szilágyi în »Istoria națiunii maghiare«. ¹³⁾ »Un fost învățător al Românilor Murgu Eutimiu, i-a chemat pe Românii din Banat și Arad la marea adunare națională din Banat, spunând, că Românii sub proprii lor ofițeri sunt gata ca să lupte cu armele pentru apărarea drepturilor Ungariei, în urma acestora Ministeriul mai târziu a numit la Timișoara și Vârșăț, pe aleșii lor cu episcopi suplinitori și le-a permis ca în administrarea comunelor să-și aibe oamenii lor și să poată folosi limba românească«.

Pesty Frigyes în »Istoria Comitatului Severinean al Banatului«¹⁴⁾

7) N. Iorga: Istoria învățământului românesc, Buc. 1928, pag. 220.

8) Idem., ibid., pag. 350.

9) „Curierul Banatului“, Bozovici, 28 Aprilie 1929, pag. 365.

10) Dr. Gh. Popoviciu: Istoria Românilor Bănățeni, Lugoj 1904, pag. ?!

11) Iványi István: Lugos története, Szabadka, 1907, pag. 110–111.

12) Ioan Boroș: Evenimentele din 1848, Lugoj, 1927.

13) Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története Budapest, 1898, vol. X, pag. 93.

14) Pesty Frigyes: A szörény bántóság és Szörény vármegye története, Budapest, 1878, v. I, pag. 221.

»Acela care a exercitat o influență însemnată nu numai în Caransebeș, ci și în Comitatul Carașului prin puterea sa, a fost un bărbat din Slatina, Eutimiu Murgu (sic) cu părul lung, care-i cădea pe spate, cu fața-i liniștită, care atrăgea asupra sa atenția multora. Murgu a fost un om foarte valoros. A început ca scriitor, iar în scrierile sale și-a propus să-i elibereze pe frații săi cari erau de religia ortodoxă, subjugată sârbilor. A susținut originea romană a Românilor, și tot el a fost primul care a eliminat elementele slave din limba românească, iar scrierea cirilică a fost schimbată la cea latină, iar prin ideile lui înaintate a ajuns bine cunoscut neamului său«...

»Evenimentele 1848 l-au găsit pe Murgu în temnița din Budapesta, unde prin mijlocirea poporului, ca deținut politic dimpreună cu Tancici a fost eliberat, a fost purtat pe brațe ca unul care pentru libertate a căzut jertfă. Când Sârbii au început să lupte pentru câștigarea drepturilor, Murgu a luptat pentru vechile lui planuri, desrobirea Românilor față de Sârbi, a devenit prietenul Ungurilor... însemnătatea și mai ales faima lui a crescut și mai mare, când a fost ales deputatul poporului, a început să țină adunări populare. Cea mai de seamă a fost adunarea dela 27 Iunie 1848 din Lugoj¹⁵⁾. E. Murgu a umblat și pe la Caransebeș¹⁶⁾, unde poporul s'a adunat în jurul lui și pretutindenii instiga pe Români contra Sârbilor«.

Aceste mărturii istorice ne arată îndeajuns personalitatea lui Eftimie Murgu.

¹⁵⁾ V. și I. Boros, *Ţz 1848 év. eseményei Krassó-Vármegyében*, Lugos, pag. 55. sq. și ef. și Dr. V. Branisce, *File din trecut...* „Drapelul“, I. Nr. 55.

¹⁶⁾ cf. I. Miloia în „*Annalele Banatului*“ (an I. Nr. 1, 1928, pp. 18-22).

Ideal

*Te-am așteptat în bezna rece...
Să-ți cerni lumina viorie,
Prin raza mreajei purpurie,
In inima-mi... cenușă vie.*

*In dor, ți-am presărat cărarea
Cu boabe de mărgăritare:
Mi-am irizat în lacrimi clare
Tot sufletul... cenușă tare.*

*Am alergat pe căi păgâne
Să-ți pregătesc miresme-aprinse,
Cu unde de dureri încinse,
Pe rugul dorurilor stinse.*

*M'am strecurat pe nesimțite
In sufletu-ți... potir de vise;
Și 'n taina negrelor abise
Am îngropat noian de vise.*

— — — — —
*Și-acum străină și uitată
Încerc o cale neumblată...
De visuri moarte 'nvolburată.*

Vochița Jalea

Documente din sec. XV. privind Hălmagiul

de Prof. TRAIAN MAGER

I. Catedrala bizantină (1439—1444?).

La 1439 domeniul cetății Șiriei de care ținea întreaga vale a Crișului Alb, ajungând proprietatea despotului sârb și domn al Albaniei, George Brancovici, — se crede că acesta a zidit biserica gr. ort. din Șiria și pe cea din Hălmagiu.¹⁾ Interesant de reținut, că la 1444, când Brancovici predă acest domeniu lui Huniade, nu pomeneste de Sârbi, pomeneste însă de jobagi români, și de biserica românească.²⁾

Pe teritoriul comunei Hălmagiu se știu în două locuri urme de vechi biserici. Pe ruinele uneia se înalță actuala biserică unită,³⁾ A doua ar fi fost în curtea domenală pe locul movilei care se obsearvă bine a fi o alcătuire artificială. Vechea curte domenală a conților Bethlen o posedă Banca Crișana, iar pe movila ce ar fi închizând ruini sunt crescuți acum copaci bătrâni.

În apropierea acestei movile se mai putea observa înainte cu 50 ani fundamentul unei biserici de stil bizantin. Fundamentul bisericii înfățișa o cruce cu brațele egale în lungime de 27 metri, la împreunarea cărora se va fi înălțat cupola. Interiorul navei avea lărgimea de 9 metri, pereții erau groși de 80 cm. Absida era spre răsărit, iar în partea opusă, spre apus, era intrarea principală. În fața intrării principale, între coridoare largi numai de 1.50 metri se afla o altă clădire largă de 4.75 m. și lungă de 11,5 m. mergând dela apus spre răsărit, într-o direcție cu biserica, — o oareșcare locuință de curte, ridicată mai târziu, într-o epocă de decadență a gustului artistic. Márki, după care relatăm această descriere, susține că biserica din Hălmagiu este unicul monument de artă bizantină din jud. Arad și că acest stil ar fi fost adus din Peninsula Balcanică de către Românii cari în secolul al XV-lea aveau un voevod la Hălmagiu. Tot el, deși nu văzuse decât pietri naturale din fun-

^{1) 2)} Márki Sándor. *Áradvármegye és Árad sz. kir. város története*, vol. I, p. 498. Árad, 1892.

³⁾ *Schematismus Lugosiensis pro anno 1877*, p. 93.

dament, crede că pereții acestei biserici trebuie să fi fost înveliți cu blocuri cioplite și împodobite cu sculpturi.¹⁾

II. Manuscrisul lui Popa Simeon, 1450.

La 1450 Popa Simeon din Hălmagiu a scris cele patru evangheliile în limba literară a timpului său, medio-bulgara,²⁾ — în limba literară sârbească din Macedonia după cum precizează un alt cercetător³⁾, pentru a dovedi preponderanța elementului sârbesc asupra celui bulgăresc în toate domeniile de manifestare publică din acea epocă.

Pentru a cunoaște mai deaproape acest document, adresându-ne unei cunoștiințe din Belgradul iugoslav, am aflat încă următoarele informațiuni. Manuscrisul datând dela anul 1450 constă din 228 file, format folio. Dela pagina 215 unde se termină evangheliile, urmează apostolul pentru câteva praznice. La pagina 214, se află iscălitura autorului, pe care o reproducem în facsimil, după desemnul trimis :

HC ПИСА СЪ СЪ ТЕТРА ЕВГЕЛЪ В ЛѢТ(О) ЖЪ СЪ ЦЪ НЪ НЪ МЪ -
 СЕЦА ІХЛІА ДЪ І ВЪ ДЪНН ІΩ ΔΝΚΥΛΑ ΒΩΗΒΟΔΑ
 ΡЖКОЖ МНОГО ГРЪШНАГО ПОПА СИМЕΩ НА НА РЪЦЪ
 НЕРГНЮ ВЪ СЕЛЪ РЕКОМЪМЪ ВЕЛНКО СЕЛО Х ХЪ МЪ ШЪ.

În românește :

»S'a sfârșit scrierea acestui tetraevanghel la anul 1450, luna Iulie, ziua 10, în zilele lui Io Iancul Voevod, de mâna preapăcătoșului Popa Simeon, la râul Nergniu, în satul numit Satul mare la Halmașu«.

»Iancul Voevod« din medio-bulgara, este »Iohannis de Hunyad«, cum apare în documentul latin ce-l dăm mai jos, adecă Ioan Corvinul. Acei cari s'au ocupat de manuscrisul lui Popa Simeon, susțin în unanimitate că e vorba de Hălmagiul din jud. Arad⁴⁾.

III. Voevodul Moga, la 1451.

La 1451 Ioan Huniade guvernatorul Ungariei, adecă acel »Io Iancul Voevod« pomenit în documentul anterior slavon, confirmă pe Voevodul Moga din Hălmagiu și pe fiii săi Mihai și Sandrinus în posesiunea voevodatului de Căpâlna, Hălmagiu și Băița, situate în Zărând. Din textul

1) Márki, o. c. vol. I. p. 443.

2) Ljub. Stojanovich, Katalog rukopisa i starih stampanili knjiga, Belgrad, 1901, p. 11

3) Ilie Bărbulescu, Relations des Roumains avec les serbes, les bulgares, les grecs. et la croatie, etc., Iași, 1912, pg. 192.

4) Bărbulescu, o. c.; Ștefan Meteș, Istoria bisericii românești din Transilvania, vol. I, p. 112 nota, 2, Sibiu, 1935.

documentului, pe care îl prezentăm și în facsimil, reiese, că voevodul Moga stăpânise și până aci neconturbat de nimeni acest voevodat. Reiese mai departe că documentul acesta face parte dintr-o serie de documente pe care Huniade le edase privitor la Voievodul Moga din Hălmagiu.

Documentul sună astfel:¹⁾

Iohannes de Hunyad Regni Hungarie Gubernator etc. *Honorabili Capitulo Ecclesie Orodiensis. Salutem cum honore. Cum nos pro fidelitatibus servicys et fidelium servitiorum meritis gratuitis, Egregy Moka waywode de Halmagh, quibus ipse sacre huius Regni Hungarie Corone et exposit nobis sub locorum et temporum varietate laudabiliter exhibitis et impensis, quorum intuitu volentes sibi aliquantis nostram exhibere benivolentiam favorosam waywodatum de Kapolna Halmagh et Kysbanya notatum in Comitatu de Zarand. In quorum pacifico dominio Idem Moka waywoda et filij sui videlicet Michaelis et Sandrinus a dudum perstitisse et persistere asseruunt etiam de presenti. Ac totum et omne Regnum si quod Regia maiestas in eisdem qualitercumque et ex quibuscumque causis modis et rationibus haberet aut ipsius concerneret serenitatem simulcum cunctis ipsorum utilitatibus et pertinenciis quibuslibet prefatis Moka waywode et Michaeli ac Sandrino filijs cuiusdem ipsorumque hereditatibus et posteritatibus universis serie aliarum literarum nostrarum donationalium exinde con facturarum imperpetuum dedimus velimusque ipsos per nostrum et vestrum homines in dominium eiusdem legitime facere introduci. Super quo honorabilitati vestre firmiter committimus et mandamus quatinus unum mittatis hominem pro testimonio fidelitatum quo presente Stephanus Achel aut Mathias similiter Achel servi Laurentii [] Benedictinus de Kerekv neve Iohannes Petres de Brenold. Alys [] homo noster ad sociis prescriptarum possessionum Kapolna Halmagh et Kysbanya [] juris regii in eisdem habiti universis vicinis et convicinis ipsorum in ibi legitime [] presentibus attendendis introducat prefatos Mokam Waywodi et filios suos in [] oditus statuaturque eundem eisdem premissis nostre nove donationis titulo [] incumbenti perpetuo possidentum (pariter habende) si non fuerit contradictum contradictores fuerint. Evocet ipsos contra memoratos Moka waywodam et filios suos [ad suam pre] senciam ad terminum competentem rationem contradictionis eorundem reddituros et posthanc [conf] radictionis et statutionis seriem cum contraductorum et evocatorum si qui fuerint [] comemoratis qui premissis statutioni intererunt nonulis terminoque assignato nobis [] rescribatis. Datum in Themeswar sabbato proximo ante Dominicam Iudici [] Millesimo CCCCL-mo primo.*

¹⁾ Transcrierea ne-a făcut-o ds Prof. Cornelia Bodea.

Concluziuni.

Apropiind aceste informații disparate, vom vedea că ele se complectează reciproc, înfățișându-ne icoana unei strălucite epoce de cultură la Hălmațiu pe la mijlocul secolului al XV-lea. Putem presupune că această epocă se întindea și mai departe în adâncul evului mediu, întrucât Voevodul Moga la 1451 era numai confirmat în drepturile de care se bucurase și înainte.

Documentul dela 1451, prezentat aci și în facsimil, grăind despre *distinsul Voevod de Hălmațiu*, («Egrecy Moca waywode de Halmagh») și despre *voevodatul de Căpâlna Hălmațiu și Băița, situat în comitatul Zărând* («wayvodatum de Kapolna, Halmagh et Kysbanya notatum in Comitatu de Zarand»), ne arată în mod indubițabil că este vorba de localitatea Hălmațiu, azi în județul Arad.

Prezența unui voevod implică o organizație administrativă laică, militară, în primul rând, — și avem pomenită mereu o cetate la Hălmațiu.¹⁾

Organizația voevodală presupune totodată și o conducere centrală religioasă, — și-l avem pe iscusitul cărturar Popa Simeon, care putea avea și titlul de vlădică. Reședința căpeteniei spirituale trebuie să fi fost înzestrată cu o biserică mai pompoasă, — și o putem deduce din vestigiile descrise mai sus. Poate chiar în virtutea unei vechi tradiții credincioșii noștri numeau biserica din Hălmațiu »întâia și vlădiceasca biserică« și în secolul al XVIII-lea.²⁾ Dacă aci, pe Valea Crisului Alb, jupanii dela Ribița și Criștior și-au avut încă depe la sfârșitul secolului al XIV ctitoriile lor împodobite cu zugrăveli măiestre, păstrate până în zilele noastre;³⁾ de ce nu și-ar fi avut și voevozii dela Hălmațiu biserica lor condusă într'o vreme de iscusitul cărturar, care a fost Popa Simeon la 1450!

Prezența ortodoxului Popa Simeon la curtea voevodului Moga, ne dovedește că voevodul nostru dela Hălmațiu se împărtășea de aceeași cultură ca și întreg neamul românesc; era, deci, ortodox ca și supușii lui. Relevăm și acest fapt, deoarece scriitorii unguri susțin că voevozii români puteau fi și de altă lege decât aceea a supușilor lor.

¹⁾ Geografii: Matthias Bell și Ioannis Tomka Szászki. Cf. Tr. Mager, Monografia Țin. Hălmațiuului, cadrul istoric, vol I, pag. 140, Arad, 1938.

²⁾ Silviu Dragomir, Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal, vol. I, Anexa No. 80, pag. 129—131. Scrisoarea locuitorilor din Ținutul Hălmațiuului către mitropolitul sârbesc.

³⁾ S. Dragomir, Vechile biserici din Zărând și ctitorii lor, pag. 1—36, Cluj, 1930; I. D. Ștefănescu, La peinture Religieuse en Valachie et en Transylvanie, Librairie Orientaliste, Paul Geuthner; Tr. Mager, Monografia Țin. Hălmațiuului, vol. I, p. 23—27, Arad, 1938.

CORNELIA C. BODEA

ACUM O SUTA DE ANI:

M. NICOARĂ, ALEX. GAVRA ȘI PLANUL UNUI
INSTITUT BIBLIOGRAFIC ROMÂN. (Urmare)

— Cu șase anexe —

II*)

Copia scrisorii lui Al. Gavra către Domnul Munteniei.

Arad, 3 Mai 1836.

*Prea Luminate și prea înălțate D. Prințipe,**Domnule, Domnule mie mult îndurate!*

Știut și pretutindenea cunoscut lucru este: cum că Domnii, dintră Națiile de astăzi ale Europei, în cultură au rămas mai'napoi. Acea încă este cunoscut: cum că scăderea nu purcede de acolo, ca, când nu s'ar afla întră ei talenturi agere, de cărți dăătoare; ci să trage din amorțirea poporului nostru, cu care se arată cătră cetirea cărților. Manuscripte și până acuma s'au aflat la noi, nu tocmai puține prin biblioteci, în coace și în colo răsipite. Aflatu-s'au și bărbați cari bucurosi le-ar fi împărțit lumii prin tipari; însă n'a fost cui! Pentru că cei puternici erau grei la auz; nu voiau a părtini Muselor, iară în clasa de mijloc a Poporului nu s'au aflat dulceață, nici desfățare întru științe. De unde acel zbici să trimisă dela Dzeu. Cum și în zecimea a IV-a a veacului XIX-lea atunci cînd celelalte fînte întru înălțime adumbrite de învățăturile Dumnezeesti, strălucesc, noi cu mici cu mari ne aflăm înfășurati de cea mai groasă negură a neștiinței, ca și când deapururea am fi osândiți, să nu ne mai putem scoate din oborul rătăcirilor, și a ne apropia întru mărire cătră strămoșii noștri **Romani.**

Cât s'au putut împlini dela mine ca dela o părticică foarte mică a neamului acestuia, de câțiva ani mi-am bătut capul: Cum s'ar putea pune veșnică negură, răului acestuia. Socotisem mai **multe mouduri**, dintră cari mai bun am aflat a fi planul acela ce să vede aici sub No. A).

*) Vezi începutul în „Hotarul” IV, 9—11, Noembrie 1937.

Făcut-am pași în toate laturile Monarhiei noastre unde mai era ceva zărană de nădejde, și după multă zoală, măcar că, precum zisei mai sus, neamul nostru așa de mare e scufundat întru somn, totuși D-zeu a binecuvântat, încâtva osteneala mea, că până acuma mi-am câștigat bărbați, cari de stătut vor cumpăra dintre tipăriturile noastre 930 de exemplare. Vestea despre acest pas norocos al meu, încă se lăfi bine, când precum se vede sub B). pentru de ale tipări să și adunară la mine 29 de manuscripte, 1925 de coale în sine cuprinzătoare, care, Dumnia-lor mai scumpe pot fi decât măcar ce altă visterie pământeașcă și care prin ceva deschilinită pronie Dumnezească de nu s'ar fi păstrat până acuma, D-zeu știe decând, iarăși, s'ar fi prefăcut în nimica.

Așa dară rodul ostenelelor mele până acuma este acela: că, cu mângăere mă pot lăuda cu atinșii prenumerați; însă fiindcă lucrul aceasta este legat cu cheltueli mari, cari, o mână de oameni nu le pot ușor învinge, — totuși nu mă pot de tot încrede norocului, — până atunci, până când nu mi-o vedea toată sărguința națională din toate părțile Europei concentrată într'un punct; până când zic, nu voi da mână și cu poporul din Valahia și Moldavia. Cum că din iscusință știu, că: întră altele și **nearmonia ne-au împedecat cultura**. De acolo se poate vedea mai vartos că, când se dădea vr'o carte prin oamenii noștrii, cei din principaturile învecinate nu voiau a ne întinde mână de ajutor, ca, când nu s'ar atinge așa lucruri și de peana lor, ci ne lăsau datei și norocului. Așa făceau și ai noștri cu rudele lor de acolo, și mai pe urmă toți din toate laturile pătimeau, că greumântul cel de obște cădea, când pre una, când pre alta parte, sub care ne mai putând geme, sperul¹⁾ curând să și stingea.

Vedeam dară că e de lipsă o armonie; însă modul prin care s'ar putea întâmpina acea, la un neam sub deschilinite ocârmuiri risipit, nici de cum puteam să-l aflui; și când mai tare îmi băteam capul, iată că, peste nădejde, iarăși din îndurarea și noua pronie a Cerului prin o epistolă ce o trimisăi în 12 Martie 1836 dela Înalt Prea Sf. Domn Episcop al Orăzii-mari **Samuil Vulcan** fui în câtva povăfuit la cale. Prea titulatul Domn Ep. îmi dete de știre: cum că Înălția Ta, în 7 Februarie 1836 ai bine voit a cere manuscriptul vestitului Șinkai (Cronica) spre tipărire și-mi dete sfat ca cugetul meu să-l împărtășesc M. Tale.

Auzind aceasta veste, mi se păru că de isnou mi să renoesc puterile, și iarăși mă învinsăi, cum lucrul meu pe nebănuit să mișcă de mâna autorului Ferii, căruia fiindu-i jele și de biata vița noastră, și de răsipirea neprefuitelor acelor manuscripte, stârnește în cei puternici un îndemn spre ajutor; că altmintrelea nu mi s'ar deschide calea așa de cu norocire cătră împlinirea propusului meu.

Deci dară, îmi plec capul înaintea voinței cei mai'nalte și din șoptirea Tatălui ceresc pot lucra aceasta, aștern înaintea Tronului celui mai strălucit al Înălții Tale, nădăjduind că-și va afla mângăere, și că Înălția Ta, cel ce după virtuțile, bunătatea, îndurarea, dragostea, iubirea fericii Poporului său, în toată Europa ești prea vestit și nemuritor, obiectul acela dela care atârnă bunăstarea Românilor nu-1

¹⁾ Speranța.

vei privi cu ochi desinteresăți. **Deci dară-mi iau îndrăsnire a propune ce urmează :**

Fiindcă eu pentru depărtarea locurilor nu pot avea întinsă comunicare cu Țara Românească și pentru acea nici mă pot înțelege cu Terenii de acolo ași pofti ca **cu țara să iac deschilinit tractat**, și așa m'ași ruga ca să binevoiască reprezentanții Țării acea, a lua acel lucru sub acoperământul său, ca apoi toată țara să se poată folosi de binele carele eu de aici îl făgăduiesc țării.

Puncturile tractatului cu Țara Românească ar li acestea.

I. Ca din ceva fundus de acolo, sau din niște jertfe a unor cinstiți și râvnitori Boeri să mi să trimită deodată și cât mai în grabă 1000 de galbeni. Eu într'un galbăn pricep $13\frac{1}{2}$ de țvanțuri împărătești de ai noștri de argint.

II. Pentru aceasta mie de galbeni, să fiu îndatorat a trimite în Țara românească atâtea sarcini, cât după înțelesul planului vânzându-se cu prețul cel de rând, să se poată scoate și capitalul cel împrumutat, adică mia de galbeni și încă și $666\frac{2}{3}$ de galbeni. Dobânda cea de $666\frac{2}{3}$ de galbeni să se întrebuințeze acolo spre ceva bine întru literatură, iar capitalul, adică mia cea de galbeni, de aci încolo, sau să se întoarcă locului aceuia, de unde s'au împrumutat, sau de va fi cu plăcere să mi să trimită 'napoi a doua oară, și cu dânsul de isnou, să mă pot ajutara întru tipărirea altor cărți.

III. Așa dară pentru acea mie de galbeni să fiu îndatorat a trimite acolo 5625 de exemplare —: sau cum m'am îndatinat a zice, de de sarcini :— tipărite în 10 rânduri, adică din 10 înarmășiri, trimițând în tot rândul câte $562\frac{1}{2}$ de sarcini. Impărțășirea zic eu cătră tot cvanțumul acela de cărți, carele deodată se tipărește.

Fiindcă după plan, în tot anul în două rânduri vor eși cărțile de sub tipar, se poate vedea, că în vreme numai de 5 ani toate cele 5625 de sarcini să vor putea trimite acolo.

Pricina că eu poftesc ca în 10 rânduri să se desplătească mia cea de galbeni, e acea : Că scot cumcă de odată în acea țară la 5625 de sarcini nu se vor putea afla 5625 de cumpărători ; cel ce s'ar afla atunci în slobodă voie poate aceasta și de odată a le trimite.

IV. Pentruca să se introducă pretutindenea uniformitatea, sarcinile Țării Românești așisderea ca ale Monarhiei Austricești să se prefacă în acții ; și de s'ar cere ca deodată, sau într'un rând să se trimită acolo toate cărțile care se cuvin pentru mia cea de galbeni, atunci acele, adică 5625 de sarcini câte cu 15 într'o grămadă să se prefacă numai în 375 de acții, iar de se va cere ca din 10 împărțășiri, adică 10 rânduri să se trimită atunci să se prefacă numai $37\frac{1}{2}$ de acții. Adecă vreau să zic : Că în tot rândul să se trimită numai $37\frac{1}{2}$ de acții, sau precum văzurăm la punctul de mai 'nainte al III-lea $562\frac{1}{2}$ de sarcini. Așa trimiteri de 10 ori poftorându-se se vor ridica la 5625 de sarcini ; care s'ar cuveni de odată pentru mia cea de galbeni sau altmintrelea care s'ar cuveni cumpărătorilor pentru un preț de obște suma $1666\frac{2}{3}$ de taleri.

V. Cheltuelile trimiterii cărților în Țară s'ar împlini din dobândă, adică din cei $666\frac{2}{3}$ de galbeni.

VI. Despre partea Țării Românești m'ași ruga să te milostivești Înălția Ta a ne fi nouă și slugilor noastre Apărător și Ocrotitor sub a căruia aripi, să ne și putem scuti de toate împiedecările.

Aceste sunt Înălțate și Preaîndurate Principe! puncturile acelea prin care toată Nația Românească ar putea căpăta cărți, de nespūsă visterie vrednice. Acuma însă de un prilej ca acela, care până acuma încă la noi n'au avut păreche, care de-l vom scăpa din mâni, poate că, deapurea ne-a fi jale după el și doară nici când, ni se va întoarce. De lipsă văd a fi, ca acuma toți din toate laturile, toate puterile să ni le punem la olaltă, pentrucă numai o părticică din Româtime, atâtea cheltuieli mari nu le va putea joii. Așa fac și alte nații și văd că se fericesc. Pildă să ne fie Ungurii. Aceștia așa sunt în veacul acesta de învățiași, cât de ar auzi că asemenea scripte ungurești, pentru nația lor s'ar afla în ceva Țară, nu o mie ci o sută de mii de galbeni ar întrebuița spre răscumpărarea și tipărirea lor. Eu din convingerea cea din lăuntru pot zice; Cumcă numai unul de va ieși din afară dintră zisele manuscrite, și înzecit se va întoarce Românilor cheltuiala ce s'au făcut cu tipărirea ei. Dar încă de vor ieși toate, precum și am marea nădejde că Prea milostivul Dumnezeu nu va lăsa atâta oste-neală și zoală în zadar.

Drept aceia mă rog și de acea ființă prea mare D-zeească, ca să binevoiască a împreuna toată strădania Românească spre dobândirea pomenitelor cărți și a muia inimele celor puternici spre auzirea cererii aceștea naționale, și a vărsa darul cel ceresc peste toți și anume peste Înălția Ta, ca să-mi poți ceruta ajutorință cât mai de curând mijloci din părțile acelea. După ce aceștea în această formă le-am împărțășit Înălției Tale, și aceia făgăduiesc: cum că car-tea aceasta, așa și răspunsul împreună cu pasurile Înălției Tale și urmările rugăciunii aceștia, eu cu înția tipărire a cărților spre îndem-narea altora și pentru arătarea virtuților celor prințipești ale Înălției Tale le voi lăsa să se publice prin Europa în mai multe limbi pela po-poarele cele de căpetenie.

Recomindându-mă milei și îndurării cei înalte cu cea mai adâncă cinstire și aplecăciune rămân în Aradul vechiu al Ungariei.

în 30 Mai 836 călind. nou.

Al Înălției Domniei Tale cel mai umilit serb
Alexandru Gavra m. p.

în crăiescul, împărătescul institut pedagogicesc al Na-
ției de legea grecească neunite românești din Impărăția
Austriei, al geografiilor, matematicice, fisice și politice, precum
și al aritmeticeior memoriale și vulgare. public ordinar și
întărit profesor crăiesc.

Cronica rimată

Iar luna Mai!... Nopti cu oftaturi, chemări electrice'ntr nori;
 Sfârșit de școală, vânt obraznic, care dă buzna printre flori!...
 Temperatură ridicată; ploi repezite ca... amorul!
 E luna'n care'ți faci iluzii, fiindcă iar te apucă dorul
 De zări, cu frunțele plecate pe munții suri; de val de mare...
 De-un peisaj văzut în visuri, de un boschet, de o cărare...
 (De orișice, afară numai de locu'n care te găsești!)
 E luna'n care Timpul uită să plece dela București
 Și întră'n toamnă cu credința că s'ar afla în Cireșar!...
 Să crezi ce nu-i, e o minune și ți se cere mare dar,
 Ca să te'nșeli că tu ești așa, când alta e realitatea!...
 Așa ceva sunt eu acuma, deși am toată libertatea
 Să scriu ce vreau, să mușc, să biciui, nu vreau s'o fac, să nu se spună
 Că-un autor de cronici proaste, ar putea scri și una bună!...
 Dece să creadă Cornel Radu că-s altceva decât el știe!
 Și pentruce să fac ca Brutus — să chinuesc biata hârtie!
 Azi nu am chef de vorbe late, sunt static ca un obiect
 Și chiar să am, nu o pot face, că n'am știți ce — n'am subiect!
 Să amintesc de Ursu iarăș, simt c'ași comite greu păcat,
 Căci numai cronica rimată l'a scos din vastu-anonimat!
 Să spun ceva de Iosif Vulpe, aș spune dar aud în mine
 Cum cineva mi-aduce aminte: »de morți vorbești numai de bine!«
 Să vorbesc de primărie!... E o idee, dar ce?... cum?!
 Acolo azi de arde focul, nu e permis să iasă... fum!
 Ar fi un subiect — un bou a scris ceva de niște... vaci!
 (Cum bou'n lumea lui rămâne, ce poți tu bouului să faci!?)
 Dar pentru ce tot despre oameni să vorbim, când dintre flori
 Se'nalță lugeri de lumină, împrăștiind atâți fiori,
 Că'ți vine să regreți că Firea nu te-a tăcut un băț uscat,
 Să sprijini o zorea, în mersu-i spre cerul nopții înstelat!..
 Dece să tot vorbim de oameni, când viața e o partitură
 Dintr'o 'ndrăcită uvertură!?
 Dece să ne mușcăm cu vorba, când fierbe tunetul în nori,
 Și'n straturi fișă trandafirii, că mitocanii de bujori,
 Le-au supt tot sângele, s'arate că, de, sunt — Doamne — și ei floare
 Și că parfum de le lipsește, au cel pușin, au, bre,... culoare!
 — — — — —
 Iar luna Mai!... iar poezie, iar dragoste la cataramă!...
 Iar chefuri cu pelin de Mai, și o ciosvârtă de pastramă!...

CĂRȚI

G. Călinescu — „Enigma Otiliei“ roman Editura »Naționala-Ciornei«

O carte de realități tragice, la plămădeala cărora autorul a întrebuișat cunoscuta-i tehnică de creator de atmosferă. În „Enigma Otiliei“ d. G. Călinescu dezvoltă, până în cele mai puțin nuanțate amănunte, suferințele omeștii, ca apoi să ni le prezinte într'una dintre cele mai alese forme ale scrișului.

Că d. Călinescu a reușit, pe deplin, să ne dea unul dintre cele mai izbutite romane românești, se datorește incontestabil faptului că dsa este și un armonizator al cuvântului, precum și un neîntrecut constructor al anecdoticului, plin de nebănuite surprize. Din această cauză romanul dlui G. Călinescu provoacă cetitorului clipe de cea mai nuanțată emoție, cari — suntem siguri — că între comentatori au dat și vor da naștere la opinii în contradictoriu. Luăm la întâmplare cazul analfabetului și intrigantului nerușinat Stănică Rașiu, care în lungul șir al unor acțiuni ușor condamnabile, reușește să scape unei pedepse pe deplin meritate; pentru ca în cele din urmă să-l vedem tronând peste o situație total nemeritată. Oricare ar fi fost intenția autorului, deformarea dincolo de caricatură a acestui abject individ, enervează pe cetitor, identic ca într'o lucrare dramatică, în care spectatorul cunoscând la perfecție viermele intrigei, se trezește că acest rol îi revine unui personajiu stre n de o astfel de intrigă!

Dar să depănăm în linii largi subiectul cărții;

Romanul se încheagă dela început pe două planuri perfect distincte: primul acela al triumphiului Felix Sima, Pascalopol și Otilia, fiica adoptivă a șgârcitului bogătaș Costache Giurgiuveanu; și al doilea restul personajilor, începând cu Aglae, sora lui Costache; Simion Tulea, un maniac religios care face obiectul unor scene de un tragi-comic din domeniul fantasticului; Titi, Aurica și Olimpia, copiii celor de mai sus, unul mai lipsit de etică decât altul; apoi acel cuib de infecție socială — Stănică Rașiu — care croește și conduce o bună parte a intrigei romanului; ca ambele planuri să fie legate între ele de personajul central, Costache Giurgiuveanu.

Toți cei din planul al doilea, urmăresc moștenirea averii lui Costache Giurgiuveanu. unii în mod direct alții pe căi cât mai lăaturalnice posibile; în timp ce personajile din primul plan — triumphiul Felix, Pascalopol și Otilia — se străduesc a trăi o viață cât mai departe de realități și cât mai aproape de romantic.

Cum era și natural, romantișmul îmbracă paginile romanului în haină

de veritabilă poezie, în timp ce scrutătorii realităților — de ori ce speță — dau cărții nota fatalității omenești, accentuată de autor cu un talent de cea mai înaltă calitate.

După cum am arătat, surprizele venind pe căi cu totul nebănuite, cartea se cere cât mai repede cetită, aprofundările unora dintre situații fiind îngăduite numai după reveniri în urma notărilor făcute în depănarea subiectului.

În acest roman d. G. Călinescu a reușit în crearea unei atmosfere de cea mai autentică poezie, în preajma căreia destinul aruncă vulgaritate și patimă, imbecilitate și rafinament mahalagesc, pentru a forma un tot de panou, în care albastrul cerului se împletește bizar cu veninul șarpelui ca și cu putregaiul de-asupra căruia legea Firii ridică peste noapte vegetații pe cât de arătoase, tot pe atât de veninoase.

În acest ansamblu, talentul dlui G. Călinescu a făcut dovada unei noi proporții, la care se adaugă stilul cel mai ales, fapt care așează ultima sa carte mai presus de verbul prea slab, pe care l-am întrebuințat în aprecierile de față.

(a. n)

INSEMNĂRI

Asociația Scriitorilor Români din Ardeal a luat inițiativa editării unei antologii a scriitorilor ardeleni, membri ai acestei Asociații. Antologia va apărea în toamna acestui an și promite să fie oglindă fidelă a mișcării literare contemporane din ținutul de dincoace de Munji.

Revista „Innoirea“, de sub conducerea prietenului și fostului nostru colaborator Tiberiu Vuia, continuă să apară din ce în ce mai interesantă și bine informată asupra evenimentelor literare din mai tot cuprinsul țării.

Masivul număr apărut cu ocazia sărbătorilor de Paști, ne-a adus

— printre altele — minunate accente de primăvară, iscălite de bunul nostru prieten Marcel Olinescu.

Stagiunea Teatrului Românesc din Arad a fost închisă cu „Hamlet“, în rolul titular apărând d. Ioan Tâlván, dela Teatrul Național din Cluj. Nu ne vom ocupa de interpretarea dată de d. Tâlván nefericitul prinț al Danemarcei, după cum de altfel nu ne-am ocupat până în prezent de niciuna din piesele jucate la Arad, în repertoriul așa zisului Teatru permanent al Aradului. Recunoscându-ne greșeala, promitem că pe viitor vom da o deosebită atenție

mişcărei teatrale din oraşul nostru şi în special celei alişate sub egida acestui Teatru românesc **permanent** al Aradului, titlatură pe care mărturisim că încă n'o pricepem.

Tr când peste această nepricepere a noastră, trebuie să recunoaştem că reprezentaţiile teatrale din ultimii doi ani — de când activează comitetul pentru înşghebarea unui viitor teatru românesc permanent în Arad — au avut da-

rul să deschidă gustul pentru teatru unui public strein până la acea dată de astfel de mişcări artistice.

Suntem siguri că autorităţile şi-au făcut pe deplin datoria, rămâne ca în viitor să întrezărim mai multă bunăvoinţă şi o mai accentuă tă atenţie în rândurile publicului spectator; căci orice s'ar spune majoritatea spectacolelor de sub egida acestui teatru, s'au bucurat de un ansamblu, ca şi de o interpretare dintre cele mai alese

NOTE

— **Laureaţii Premiului Naţional.** De această dată în acordarea marilor Premii Naţionale — proză şi poezie — surprizele de culise au fost înlăturate şi voturile membrilor au căzut pe linia frasăată de publicul celor. Prozatorul Al. Cazaban şi subtilul poet Al. T. Stamatiad, dau satisfacţie acelei memorabile „splendide generaţii“, aşa cum îi place poefului Stamatiad să vorbească de toţi maestrii scrisului alături de cari s'a dat istoriei noastre literare pagini de adevărată proză literară şi poezie.

Dacă în cumpână au mai fost puşe alte două nume Lascarov-Moldovanu pentru proză şi Demostene Botez, pentru opera poetică — nu înseamnă că cei doi mari scriitori nu meritau această încoronare. Insuşi rezultatul votului ni-l indică drept viitori laureaţi ai premiului, ceace înseamnă că nici la anul nu vom mai avea surprize de culise.

În proza lui Cazaban admirăm pe minunatul povestitor, al cărui scris a descreşit fruntea atâtor cifiitori, rămânând să ne ocupăm mai mult de poetul Al. T. Stamatiad, ca unul care şi-a trăit cea mai frumoasă tinereţă aci la Arad, în mijlocul nostru.

Autorul versurilor „Din trâmbeţe de aur“ şi al „Mărgăritarelor negre“ fâlmăcitorul atât de subtil al celei mai reprezentative părţi din opera lui Baudelaire, o viaţă 'ntreagă n'a făcut altceva decât a şlefuit cuvântul, pentru a-l încadra în fraza cea mai poetică posibilă. Reuşind mai totdeauna să dea irazei, chiar obişnuite, o nuanţă de cadenţă verbală şi a aflat admiratori până în măsura creerii unei şcoli, ceace n'a reuşit s'o facă maestrul său, regretetul Macedonschi.

Declarat pe faţă contra poeziei „făcută“ şi nu inspirată“, Stamatiad şi-a adunat invidia celor neputincioşi asmuţiji din umbră de o parte dintre puternicii condeului în critică literară.

A reuşit să aibă răbdare şi a învins. Acordarea marelui Premiu Naţional decernat în acest an, pe noi priefinii lui de totdeauna ne-a bucurat ca şi pe maestrul. Nu ne rămâne decât să-i vedem întreaga operă poefică încadrată masiv într'un volum omagial şi cum îi cunoaştem ambiţia pentru frumos, nădăjdum ca şi acest fapt să-l amintim la loc cuvenit în paginile „Hotărului“ al cărui colaborator îl socotim şi-l preţuim. (a. n.)

